

همبسته‌های مصرف مواد در دانش‌آموزان: فراترکیب از شواهد تجربی

۲۰۱۶-۲۰۲۳

سید مهدی سرکشیکیان^۱، فرزانه رزاقی زاده^۲، فائزه مهرانی زاده^۳، محبوبه داستانی^۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۱/۱۲ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۶/۲۳

چکیده

هدف: پژوهش حاضر با هدف کشف و استخراج همبسته‌های مصرف مواد در دانش‌آموزان در شواهد تجربی ۲۰۱۶ الی ۲۰۲۳ انجام شد. **روش:** مطالعه حاضر کاربردی و کیفی بود که با استفاده از روش فراترکیب انجام شد. حوزه بررسی این مطالعه مقالات پژوهشی بین سال‌های ۲۰۱۶ تا ۲۰۲۳ برای تحقیقات بین‌المللی و ۱۳۹۵ تا ۱۴۰۱ برای تحقیقات ایرانی بود. با استفاده از رویکرد هدفمند و تاریخی به اشباع و بهره‌گیری از نگرش یکپارچه‌سازی و مدل فراترکیب سندلوسکی و باروسو (۲۰۰۷)، ۱۵۶ مقاله گزینش و پس از معیارهای ارزیابی ۶۱ مقاله نهایتاً انتخاب شد. داده‌های کیفی در قالب مقولات، مفاهیم و کدها تحلیل و پیاده‌سازی و در نرم افزار maxqda ۱۸ تحلیل شد. **یافته‌ها:** تایج نشان داد همبسته‌های روان‌شنختی (ابعاد شناختی، هیجانی، رفتاری و شخصیتی)، خانوادگی (الگوهای ارتباطی، ابعاد والدین، جو عاطفی خانواده)، تحصیلی (هیجان‌های تحصیلی، ابعاد مدرسه، روابط بین فردی در مدرسه)، اجتماعی (ابعاد جامعه، ابعاد بین فردی، وضعیت اقتصادی-اجتماعی)، و تعدیل کننده (فردی، خانوادگی، اجتماعی و تحصیلی) با مصرف مواد دانش‌آموزان در شواهد تجربی مرتبط بودند. مقدار شاخص کاپا در این پژوهش ۰/۸۹ بود. **نتیجه‌گیری:** با توجه به ابعاد استخراج شده طراحی مداخلات، برنامه‌ریزی و اجرای سیاست‌های آموزشی، درمانی و اجتماعی به شکل سیستمی جهت کاهش مصرف مواد در دانش‌آموزان ضروری است.

کلیدواژه‌ها: مصرف مواد، دانش‌آموزان، اعتیاد، فراترکیب

۱. نویسنده مسئول: دکتری تخصصی، گروه روانشناسی تربیتی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد رودهن، رودهن، ایران. پست الکترونیک: mehdikiyan110@gmail.com

۲. کارشناس ارشد، گروه روانشناسی بالینی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم پزشکی قم، قم، ایران.

۳. کارشناس ارشد، گروه روانشناسی بالینی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم پزشکی قم، قم، ایران.

۴. استادیار، گروه روانشناسی، دانشگاه شهاب دانش، قم، ایران.

مقدمه

میزان مصرف مواد در همه کشورهای دنیا روند افزایشی به خود گرفته است. که این خود به یک بحران همه‌گیر برای همه جهان تبدیل شده است (عبدالمحمدی، محمدزاده و غدیری صورمان آبادی، ۱۴۰۱). تحقیقات نشان می‌دهد فراوانی مصرف مواد در بین افراد جوان بسیار بیشتر از سالمندان است (آلینسکی، هادلند، کوییگلی و پاتریک، ۲۰۲۲) که این خود می‌تواند تبعات روانی، جسمانی، اجتماعی، کاری و تحصیلی برای نوجوانان و جوانان به بار آورد (کلهیمر، ۲۰۱۹). پژوهش‌ها نشان می‌دهد از هر ۱۰ بزرگسال در گیر مصرف مواد ۹ نفر قبل از سن ۱۸ سالگی تجربه مصرف مواد را داشته‌اند (آلن^۳ و همکاران، ۲۰۲۰). بر اساس آمارها در ایران ۱۶ درصد از مصرف کنندگان مواد زیر سن ۱۹ سال قرار دارند (قره داغی، یحیی زاده پیرسرایی، ذکایی و آقا بخشی، ۱۴۰۱). در این بین دانش‌آموزان در معرض تبعات جبران‌ناپذیر بیشتر مصرف مواد هستند به شکلی که آمارها در ایران نشان می‌دهد ۲/۱ درصد از دانش‌آموزان دبیرستانی مصرف کننده مواد هستند (افضلی و همکاران، ۱۳۹۶). به صورتی که در گزارش سازمان بهداشت جهانی (۲۰۰۷) شیوع و استفاده از مصرف مواد در دانش‌آموزان دبیرستانی حدود ۱۲/۴ درصد برآورد شده است. نوجوانان و دانش‌آموزانی که مصرف مواد را در سال‌های اولیه نوجوانی شروع کرده‌اند به مصرف آن در سال‌های آتی نیز ادامه می‌دهند که به تبع آن مشکلات آن نیز افزایش پیدا می‌کند (لاریمر، کلیمر و لی، ۲۰۰۵). دانش‌آموزان و نوجوانان به واسطه برخورداری از ویژگی‌های دوره سنی خود نظیر خودمحوری، تمايش حس استقلال، التیام تنش‌های موجود در دوره‌های رشد، جایگاه اجتماعی در بین همسالان و ... در گرایش و استفاده از مصرف مواد مستعدتر هستند که این خود باعث مشکلات تحصیلی، بزهکاری و تدارم مصرف در بزرگسالی می‌شود (ونگ، کامیلری-نوواک و استفنسن، ۲۰۰۳). لذا توجه بیشتر به این موضوع در بین دانش‌آموزان به واسطه قرار گرفتن در دوره بحرانی از یک سو

۳۲۸

328

۱۴۰۱، نویسنده: احمدی، مسعود؛ ناشر: انتشارات ۲۰۲۳

1. Alinsky, Hadland, Quigley & Patrick
2. Kohlmeier
3. Allen

4. Larimer, Klimer & Lee
5. Wong, Camilleri-Novak & Stephens

و از سوی دیگر به عنوان سرمایه‌های ملی یک جامعه از اهمیت بخوردار است. شناخت بیشتر این مشکل و ماهیت آن وابسته به تحقیقات علمی و عملی کارآمد است که در ادامه به اختصار به آن پرداخته می‌شود.

صرف مواد یک اختلال مزمن و بازگشت‌پذیر است که تبعات اجتماعی، روان‌شناختی و جسمانی فراوانی داشته و باعث صرف هزینه‌های سنگین می‌شود (گاندara-Loe^۱ و همکاران، ۲۰۱۸). صرف مواد موجب مشکلات و تغییرات اساسی در حالات هیجانی و رفتاری شده و تبعات آن نه تنها دامن‌گیر فرد صرف کننده بلکه افراد جامعه می‌شود (هاتچل و مارکس^۲، ۲۰۱۸). صرف مواد بر اساس رفتارهایی تبیین می‌شود که در برگیرنده شناخت‌ها، هیجانات و دیگر تجربه‌های فردی است (راجرز^۳، ۲۰۱۷) که این خود می‌تواند با رفتارهای برانگیختگی جستجوی مواد همراه باشد (ویلسون، زگتی، کرنی و کلارک^۴، ۲۰۱۸). بررسی علل گرایش دانش‌آموزان به صرف مواد وابسته به انجام پژوهش‌های دقیق و کارشناسی شده است. هر گونه اظهارنظر در این مورد می‌بایست با سنجه‌های علمی و پژوهش‌های دقیق برآورد شود که در ادامه با بررسی پژوهش‌های خارجی و داخلی سعی می‌شود تا حدودی این امر محقق شود. در ادامه به تحقیقات مرتبط با همبسته‌های صرف مواد در دانش‌آموزان در تحقیقات ایرانی پرداخته شده است.

زارعی (۱۴۰۱) در پژوهش خود نشان داد افسردگی و ذهن‌آگاهی در رابطه بین تعارض زناشویی والدین و گرایش به صرف مواد نوجوانان دانش‌آموز اثر دارد. پور محسنی کلوری و نیک سرشت (۱۴۰۱) نشان دادند گرایش به صرف مواد دانش‌آموزان دارای نشانه‌های اختلال سلوک را می‌توان بر اساس صفات شخصیتی سایکوپاتیک و میزان پرخاشگری پیش‌بینی نمود. قیصری، صاحبدل و ابراهیم‌پور (۱۴۰۰) در پژوهش خود نشان دادند انگیزه پایین دانش‌آموز و والدین، جو نامطلوب آموزشگاه، آموزش‌های نامطلوب در آموزشگاه، همسالان و دوستان نامناسب و وجود قوانین معیوب در آموزشگاه از عوامل زمینه‌ساز خانوادگی و آموزشگاهی رفتار پرخطر صرف مواد در دانش‌آموزان

هستند. هزاریان، بختیارپور، پاشا، عسگری و حافظی (۱۴۰۰) در پژوهش خود نشان دادند عملکرد خانواده و سازگاری اجتماعی از جمله متغیرهای موثر بر نگرش نسبت به مواد مخدر در دانش‌آموزان هستند. استاد رحیمی و فتحی (۱۴۰۰) در پژوهش خود نشان دادند بین جهت‌گیری همنوایی و گرایش به اعتیاد رابطه مثبت معناداری در دانش‌آموزان وجود داشت. به علاوه، الگوهای ارتباطی خانواده و مولفه‌های فرهنگ مدرسه به ترتیب قادر به پیش‌بینی ۷ و ۱۱ درصد از واریانس گرایش به اعتیاد در دانش‌آموزان بودند. عینی، ترابی، عبادی و کرمانی (۱۳۹۹) نشان دادند خودیگانگی تحصیلی، هیجان‌های تحصیلی منفی و خودکارآمدی عمومی ۶۲ درصد از واریانس گرایش به مصرف مواد مخدر در دانش‌آموزان را پیش‌بینی کردند. اسلام پناه، مهدیان و جاجرمی (۱۳۹۸) در پژوهش خود نشان دادند کارکرد خانواده بر خطرپذیری اعتیاد رابطه مستقیم و به واسطه‌ی تنظیم هیجانی و تحمل پریشانی بر خطرپذیری اعتیاد تاثیر غیرمستقیم دارد. همچنین طرحواره‌های ناسازگار اولیه بر خطرپذیری اعتیاد رابطه مستقیم، و به واسطه تنظیم هیجانی بر خطرپذیری اعتیاد تاثیر مستقیم دارد. مشمول حاجی آقا و ابوالقاسمی (۱۳۹۵) در پژوهش خود نشان دادند خطرپذیری و تحریف شناختی در دانش‌آموزان با گرایش به اعتیاد بیشتر از دانش‌آموزان بدون گرایش به اعتیاد است. علاوه بر این، تحمل پریشانی و تنظیم هیجانی بر خود نشان دادند که سن، روابط خانوادگی و شیوه تربیتی می‌توانند ابعاد سه‌گانه نگرش به مواد مخدر در دانش‌آموزان را پیش‌بینی نمایند. در مقابل نگرش کلی دانش‌آموزان نسبت به مواد مخدر از روی سن، تحصیلات پدر، روابط خانوادگی و جوّ عاطفی خانواده قابل پیش‌بینی است. در ادامه به تحقیقات مرتبط با همبسته‌های مصرف مواد در دانش‌آموزان در تحقیقات خارجی پرداخته شده است.

تحقیقات خارجی علل متفاوتی را برای مصرف مواد دانش‌آموزان گزارش کرده‌اند. به عنوان مثال یافته‌ها نشان داده وضعیت اجتماعی-اقتصادی، آموزش والدین، ارتباط با مدرسه و منابع فردی، فرهنگی و اجتماعی در آسیب‌پذیری دانش‌آموزان در برابر مصرف

۳۳۰
330

۱۴۰۱، ۱۷، № ۶۹، سال
۱۴۰۰، ۱۷، № ۶۸، سال
۱۴۰۰، ۱۷، № ۶۹، سال

مواد مخدر مؤثر است (گرا^۱ و همکاران، ۲۰۲۰). همچنین سن بالاتر، زندگی در ساختارهای تک والدی یا خانوادگی متفاوت، سیگار کشیدن والدین، اجازه والدین به نوشیدن الکل، استفاده دوستان از مواد مخدر، درک کم خطر از اثرات مضر و باورهای مثبت در مورد مصرف با خطر مصرف دانش آموزان دیبرستانی مرتبط هستند (مهانوویک^۲ و همکاران، ۲۰۲۰). یافته‌های پژوهش‌های دیگر پیشنهاد از دوستان، شادی طلبی، طلاق والدین، دسترسی به مواد مخدر، مسائل خانوادگی، داشتن یکی از اعضای خانواده وابسته به مواد و کنجکاوی را از عوامل مصرف مواد مخدر گزارش کرده‌اند (سید، اقبال، سیدیگوی، متهمان و نومان^۳، ۲۰۲۲). همچنین نتایج تحقیق دیگری نشان داده است عوامل مختلف اجتماعی-جمعیتی، اجتماعی-اقتصادی، فناوری، آموزشی، محیطی و روانی نقش مهمی در مصرف مواد در دانش آموزان مقطع متوسطه دارد (گرنگ^۴ و همکاران، ۲۰۲۰). یافته‌های پژوهشی دیگر مشخص کرده است فشار همسالان بیشترین تأثیر را بر مصرف مواد داشته و همچنین تجربه افسردگی و استفاده از مواد به عنوان تقویت کننده اعتماد به نفس از دلایل اصلی استفاده از این مواد بوده است (اویمیکورو^۵ و همکاران، ۲۰۲۱). پژوهش‌های دیگر نشان داده تراکم جغرافیایی مواد مخدر در شهر، کانون‌های جرم و جنایت و عوامل خانوادگی بر مصرف مواد مخدر دانش آموزان نقش پیش‌بینی کننده دارد (سانتا آریاس^۶ و همکاران، ۲۰۲۱).

در حوزه اعتیاد و مصرف مواد در دانش آموزان تابه حال پژوهش‌های ارزشمند و گوناگونی صورت گرفته است. محققین از زوایایی گوناگون به بررسی این مشکل پرداخته و روش‌های متفاوت علمی استفاده کرده‌اند. اما تاکنون با بررسی‌های صورت گرفته توسط پژوهشگران این تحقیق مطالعه‌ای که بتواند یک مدل فرآگیر و جامع از همبسته‌های مصرف مواد در دانش آموزان به روش فراترکیب ارائه کند یافت نشده است. این خلاً باعث می‌شود که پژوهشگران در ارزیابی‌های خود و یا انتخاب حیطه و روش دچار تکرار و

1. Gerra

4. Gurung

2. Mehanović

5. Umukoro

3. Syed, Iqbal, Siddiqui, Mothana & Noman

6. Santana-Arias

تقلید شوند که این خود می‌تواند از نوآوری تحقیق کاسته و جنبه‌های مهم پنهان بماند. فراتر کیب از طریق استخراج اطلاعات، کدها، تعابیر و مفاهیم ارائه شده در پژوهش‌ها با متداول‌لوژی یکسان و همسان‌سازی و تلفیق آن‌ها، تعابیر و مفاهیم جدید و جامع‌تری را ارائه می‌کنند. به عبارت دیگر فراتر کیب در جستجوی یکی کردن نتایج مطالعات جهت کشف مفاهیم اساسی آن‌ها و ترجمه این مفاهیم به یک مفهوم نهایی و واحد است. فراتر کیب به گونه‌ای ارائه می‌شود که همزمان نتایج مطالعات اولیه در آن قابل ردیابی باشد. لذا استفاده از روش فراتر کیب در مطالعات آسیب‌شناسی دانش‌آموزی مانند مصرف مواد می‌تواند چشم اندازهای وسیع پژوهشی را در اختیار پژوهشگران قرار دهد. روش‌های کیفی مانند فراتر کیب می‌تواند با تحلیل‌های جامع و روش‌های قدرتمند خود به عنوان مکمل روش‌های کمی مانند فراتحلیل، مدل‌های نظری جامعی را به پژوهشگران ارائه دهد. این موضوع می‌تواند به تحقیقات و پژوهش‌های بیشتری در این مقوله منجر شود و به پشتیبانی مفهومی و تجربی پژوهش‌های آینده و مرتبط یاری رساند. از سوی دیگر با استفاده از متاد فراتر کیب می‌توان به استخراج و ترکیب همبسته‌های مصرف مواد در دانش‌آموزان پرداخت که این خود می‌تواند از سردرگمی‌های پژوهشی جلوگیری به عمل آورد. با توجه به مطالب فوق، حوزه بررسی می‌تواند در جهت‌گیری سیاست‌گذاری‌ها، نیازمنجی‌ها، تعیین اهداف، طراحی مداخلات و کشف زوایای پنهان مشکلات اجتماعی و روان‌شناختی مصرف مواد در دانش‌آموزان یاری رساند. علیرغم تصورات رایج، فروش و مصرف مواد مخدر به جوانان خارج از مدرسه محدود نمی‌شود، بلکه اغلب در میان دانش‌آموزانی که در مدارس تحصیل می‌کنند نیز اتفاق می‌افتد. تلاش‌های پیشگیرانه مبتنی بر مدرسه باید از فروش و مصرف مواد مخدر جلوگیری کند تا دسترسی دانش‌آموزان به مواد مخدر کاهش یابد (استینمن، ۲۰۰۵). شناسایی همبسته‌های مصرف مواد در دانش‌آموزان در قالب یک تحقیق جامع می‌تواند از اتلاف وقت و صرف هزینه‌ها در این زمینه بکاهد و به پژوهشگران در حوزه‌های مرتبط بین رشته‌ای کمک کند تا با یک دید گسترده به این موضوع نگریسته و با شناسایی خلاهای موجود در حوزه‌های مورد نیاز به

رفع مشکل و پژوهش‌های کاربردی بپردازند که این مهم با روش‌های علمی مانند فراترکیب قابل حصول است. شناسایی عوامل مرتبط با مصرف مواد در دانشآموzan به منظور جلوگیری از زایل شدن نیرو و سرمایه ملی کشور و جلوگیری از صرف هزینه‌های مادی، آموزشی، درمانی و ساختاری و رسیدن به راهبردهای جدید پژوهش از اهمیت زیادی برخوردار است و ضرورت آن به شکل آشکار مشخص است. از این رو هدف پژوهش حاضر کشف و استخراج همبسته‌های مصرف مواد در دانشآموzan در شواهد تجربی است. همسو با هدف پژوهش این تحقیق به این سؤالات پاسخ می‌دهد که الگوی جامع عوامل مرتبط با مصرف مواد مخدر بر اساس پژوهش‌های پیشین چگونه است؟

مؤلفه‌ها و ابعاد مدل مصرف مواد مخدر کدامند؟

روش

پژوهش حاضر کیفی و از نوع فراترکیب است که با انجام تحلیل محتوای استقرایی و سپس فراترکیب از تحلیل‌های انجام شده همراه است. فراترکیب برای یکپارچه‌سازی چندین پژوهش به منظور ایجاد نتایج جامع و تفسیری شکل می‌گیرد. در مطالعه‌ی کیفی رویکرد جستجو و گزینش مقاله‌ها، به هدف علمی و میدان دید محققین و سؤال‌های پژوهش وابسته است. حوزه مورد مطالعه تمامی مقالات و شواهد تجربی بین سال‌های ۲۰۲۳ تا ۲۰۲۴ بود. بر این اساس نمونه‌گیری تحقیق حاضر مبتنی بر هدف بود که در نهایت ۶۱ مقاله گزینش شدند. مراحل فراترکیب مطابق رویکرد یکپارچه‌سازی و مدل سندلوسکی، باروسو و وویلز^۱ (۲۰۰۷) شامل مشخص شدن سؤال پژوهش، بررسی نظاممند متون، جستجو و انتخاب مقالات مناسب، ارزیابی کیفیت و استخراج اطلاعات مقاله، تجزیه و تحلیل یافته‌های داده‌های کیفی، کنترل کیفیت و ارائه یافته‌ها است.

یافته‌ها

سوال پژوهش حاضر این است که همبسته‌های مصرف مواد در دانشآموzan در شواهد تجربی ۲۰۱۶ تا ۲۰۲۳ کدام هستند؟ در مرحله بررسی متون منابع موردنظر از طریق پایگاه‌های اطلاعات کنفرانس‌ها از موتورهای جستجو بهره برده شده است. حوزه بررسی

1. Sandelowski, Barroso & Voils

پژوهش شامل کلیه پژوهش‌های در دسترس در حوزه مصرف مواد در دانش‌آموزان است که از طریق ساینس دایرکت^۱، اشپیرینگر^۲، اریک^۳، اسکوپس^۴، امرلد^۵، سیج^۶، پاب‌مد^۷، تیلور و فرانسیس^۸ برای مقالات خارجی و برای مقالات داخلی از جهاد دانشگاهی، نورمگز، مگیران، پرتال جامع علوم انسانی و سیویلیکا استخراج شد. در جدول ۱ مقالات وارد شده به پژوهش بر اساس موارد ذکر شده در فوق گزارش شده است.

جدول ۱: پژوهش‌های منتخب بر اساس الگوریتم و معیارهای ورود

ردیف	عنوان پژوهش	سال انتشار	پژوهشگران	محل انتشار
۱	نقش شیوه‌های تربیتی، استعداد اعتماد والدین مزاح پژوهی	۱۳۹۸	سلطانی، زینالی	فصلنامه علمی اعتیاد
۲	تعارض زناشویی والدین و گرایش به مصرف مواد پژوهی	۱۴۰۱	زارعی	نوجوانان: نقش تعديل کننده افسردگی و ذهن آگاهی
۳	پیش‌بینی اعتیادپذیری به مواد دانش‌آموزان: نقش علوم شناختی	۱۴۰۱	ابراهیم پور، پادی اب، احمدی، صادقی	مجله تازه‌های نگرانی، نشخوار فکری و ناگویی هیجانی
۴	پیش‌بینی گرایش به مصرف مواد مخدر براساس خدیگانگی تحصیلی، هیجان‌های تحصیلی منفی و خودکارآمدی عمومی در دانش‌آموزان	۱۳۹۹	عینی، ترابی، عب ادی، کرمانی	فصلنامه علمی اعتیاد پژوهی
۵	مدل‌یابی گرایش به مصرف مواد مخدر بر اساس هیجان‌خواهی با میانجی گری بدتنظیمی هیجان	۱۳۹۹	یاقوتی زرگر، احمدی	فصلنامه علمی اعتیاد
۶	بررسی تأثیر افکار خودآیند منفی و عزت نفس بر استعداد اعتماد در دانش‌آموزان پسر	۱۳۹۷	کرمی	مجله رویش روان شناسی
۷	عوامل خطر و محافظت کننده استعداد اعتماد نوجوانان دیبرستانی	۱۳۹۷	زنالی، شریفی	فصلنامه سلامت اجتماعی

۱. Vojtěchová, J., & Šimáček, M. (2017). No. 698, Springer. ۲. Taylor & Francis. ۳. ERIC. ۴. Scopus. ۵. Emerald. ۶. Sage. ۷. PubMed. ۸. Springer.

۳۳۴
334

جدول ۱: پژوهش‌های منتخب بر اساس الگوریتم و معیارهای ورود

ردیف	عنوان پژوهش	پژوهشگران	سال انتشار	محل انتشار
۸	رابطه شیوه‌های فرزندپروری و گرایش به اعتیاد در دانش آموزان دبیرستانی شهر ایلام: نقش واسطه‌ای نوجوانی	احمدی، بنی جمال، پزشکی ایلام، صرامی	۱۳۹۶	مجله دانشگاه علوم پژوهش
۹	رابطه چشم انداز زمانی با گرایش به مصرف مواد مخدر در دختران نوجوان	شفیع خانی، باقریان، شکری	۱۳۹۵	فصلنامه علمی اعتیاد پژوهی
۱۰	پیش‌بینی گرایش به مصرف مواد و اعتیاد به اینترنت بر اساس حمایت اجتماعی ادراک شده و سیکهای کنارآمدن با استرس با میانجی گری هوش هیجانی در دانش آموزان	طالقانی نژاد، داور، پژوهش-لطقی کاشانی	۱۳۹۸	های روان شناسی اجتماعی
۱۱	بررسی نقش صفات شخصیتی سایکوپاتیک و پرخاشگری در گرایش به مصرف مواد دانش آموزان دارای نشانه‌های اختلال سلوک	پورمحسنی کلوری، نیک سرشت	۱۴۰۱	فصلنامه علمی اعتیاد پژوهی
۱۲	رابطه حالت بی حوصلگی با آmadگی اعتیاد در بین نوجوانان پسر: نقش تعديل کنندگی بهزیستی معنوی	زارعی، پورمحسنی، کلوری، نیک سرشت	۱۴۰۰	فصلنامه علمی اعتیاد پژوهی
۱۳	نقش الگوهای ارتباطی خانواده و فرهنگ مدرسه در گرایش به اعتیاد در دانش آموزان	استاد رحیمی، فتحی	۱۴۰۰	فصلنامه علمی اعتیاد پژوهی
۱۴	رابطه علی اضطراب، نشخوار فکری، غفلت، رابطه با همسالان و قدری با آmadگی به اعتیاد	چمنی، سجادیان	۱۳۹۸	فصلنامه علمی اعتیاد پژوهی
۱۵	رابطه علی خودتنظیمی و هوش اخلاقی با آmadگی به اعتیاد از طریق میانجی گری هیجان خواهی	کیخرسروانی، دهقانی	۱۳۹۶	فصلنامه علمی اعتیاد پژوهی
۱۶	مدل ساختاری روابط عوامل روانی اجتماعی در آmadگی اعتیاد نوجوانان با نقش واسطه‌ای هم وابستگی	پازانی، برجعلی، احمدی، کراسکیان	۱۳۹۵	فصلنامه علمی اعتیاد پژوهی

۳۳۵
335

۳۳۵
335
۱۷ هندهم، شماره ۸۶، تابستان ۱۴۰۲، Vol. 17, No. 68, Summer 2023

جدول ۱: پژوهش‌های منتخب بر اساس الگوریتم و معیارهای ورود

ردیف	عنوان پژوهش	سال انتشار	پژوهشگران	محل انتشار
۱۷	بررسی میزان شیوع مصرف مواد مخدر و ارزیابی پیشرفت دانش، نگرش و عوامل مرتبط با مواد مخدر در فاری	۱۳۹۵	موحدی دهنوی، یاوری کرمانی، نریمانی، رجب پور، احمدی، یاقوتی زرگر، رستم اوغلی	بررسی میزان شیوع مواد مخدر و ارزیابی پیشرفت های نوین در علوم رسانی
۱۸	بررسی میزان شیوع و عوامل مرتبط با مصرف مواد در بین دانش آموزان آموزان متوجه شهر سمنان	۱۳۹۵	نریمانی، رجب پور، احمدی، یاقوتی زرگر، رستم اوغلی	مجله روان‌شناسی مدرسه
۱۹	گرایش به مصرف مواد مخدر در بین دانش آموزان دیبرستانی دیبرستانهای شهر مریوان	۱۳۹۶	ولدیگی، نیک بخت، لشکری	فصلنامه رفاه اجتماعی
۲۰	راهبردهای مقابله‌ای روانشناختی و گرایش به اعتیاد در بین نوجوانان: نقش تعديل کنندگی تاب آوری و توانایی تحمل ابهام	۱۳۹۸	بابایی نادیلویی، گل محمدزاده، شیرزاد، شیرزاد پور و مزدارانی	روانشناختی بالینی و شخصیت
۲۱	نقش میانجی سرکوبگری عاطفی در رابطه آزار دیدگی دوران کودکی و سبک‌های دلبستگی با آسیب‌پذیری نسبت به اعتیاد در نوجوانان پسر	۱۴۰۰	میکائیلی، پرنیان خوی	فصلنامه پژوهش‌های نوین روانشناختی
۲۲	الگوی ساختاری گرایش به مصرف مواد در نوجوانان ن بر مبنای فضای روانشناختی خانواده و پیشینه اعت کاربردی	۱۳۹۷	سلامی، حاتمی، نوری	فصلنامه روان‌شناسی
۲۳	یاد اعضا خانواده با میانجیگری گروه همسالان ارتباط سبک‌های فرزندپروری والدین با استعداد استعمال مواد مخدر در دانش آموزان دختر مقطع دیبرستان شهر زابل	۱۳۹۸	میری، میر	مطالعات و تحقیقات علوم رفقاری
۲۴	مدل تأثیر علی سبک فرزندپروری و الگوهای ارتباطی خانواده، تعهد به مدرسه و حرمت خود در آمادگی اعتیاد دانش آموزان دختر دوره متوجه شهر آبادان	۱۳۹۵	ذهبیون، حسینی	دانش و پژوهش در روان‌شناسی کاربردی

جدول ۱: پژوهش‌های منتخب بر اساس الگوریتم و معیارهای ورود

ردیف	عنوان پژوهش	پژوهشگران	سال انتشار	محل انتشار
۲۵	رابطه بی ثباتی هیجانی، رفتار جامعه‌پستن و پژوهش‌های خانه کشی، پژوهش‌های پژوهشگری با آمادگی به اعتیاد دانش آموزان پس از ملکیان او	خانه کشی، خانمحمدی اطاقسر روانشناسی اجتماعی	۱۳۹۶	
۲۶	نقش طرحواره‌های هیجانی در پیش‌بینی گرایش به اعتیاد دانش آموزان پسر تبدکان مشهد	صانعی	۱۳۹۹	راهبردهای نو در روانشناسی و علوم تربیتی
۲۷	رابطه میان سرسختی روانشناختی، سبک‌های مقابله‌ای و تنظیم هیجانی با گرایش به اعتیاد در دانش آموزان	چوبچیان لک‌گرودی فصلنامه خانواده و پژوهش	۱۳۹۷	، زریحش، رشد آموزش مشاور مدرسه
۲۸	رابطه سبک‌های مقابله با استرس و تاب‌آوری با میزان آمادگی به اعتیاد در دانش آموزان	کرمی	۱۳۹۸	دخترو پسر دوره متوسطه دوم شهرستان شیروان
۲۹	مدل‌یابی معادلات ساختاری پیش‌بینی اعتیاد‌پذیری بر اساس طرح‌واره وابستگی/ابی کفایتی و تحمل پرسشانی با نقش میانجی گری سیستم‌های مغزی - رفاری در دانش آموزان	فراآنی، امینی، دی مشاوره و روان درمانی آبادی	۱۳۹۸	فصلنامه فرهنگ
۳۰	Knowledge, attitudes and behaviours on tobacco, alcohol and drugs among school students: Nigerian secondary differences by geopolitical zones	Federica vigna-taglianti	2019	Drug alcohol rev
۳۱	E-cigarette Use Among Middle and High School Students — United States	Teresa et al	2020	Morbidity and Mortality Weekly Report (MMWR)
۳۲	Tobacco Product Use and Associated Factors Among Middle and High School Students - United States	Teresa et al	2019	MMWR Surveill Summ
۳۳	Tobacco Product Use and Associated Factors Among Middle and High School Students - National Youth Tobacco Survey, United States	Gentzke et al	2021	MMWR Surveill Summ
۳۴	Adolescent drug abuse in Hong Kong: Prevalence, psychosocial correlates, and prevention	Cheung, Y., & Cheung, N. T	2019	Journal of Adolescent Health

۳۳۷
۳۳۷

۱۴۰۲۳ هدفهه، شماره ۸۶، تابستان ۱۴۰۲، Vol. 17, No. 68, Summer 2023

جدول ۱: پژوهش‌های منتخب بر اساس الگوریتم و معیارهای ورود

ردیف	عنوان پژوهش	سال انتشار	پژوهشگران	محل انتشار
۳۵	Marital hostility and early adolescents' adjustment: The role of cooperative marital conflict	2019	Zhou, N., & Buehler, C.	The journal of early adolescence
۳۶	Influence of family factors on substance use in early adolescents: a longitudinal study in Hong Kong	2020	Shek, D. T. L., Zhu, X., Dou, D., & Chai, W.	Journal of psychoactive drugs
۳۷	Insights into insight: A systematic review of insight in substance use disorders	2019	Raftery et al	Journal of drug and alcohol research
۳۸	The role of gender in risk for substance use among justice-involved youth	2019	Herrera, C. M., & Boxer, P.	Children and youth services review
۳۹	Longitudinal associations between the adolescent family environment and young adult substance use in Australia and the United States	2019	Heerde et al	Frontiers in psychology
۴۰	The relationship between school absenteeism and substance use: An integrative literature review. Substance use and misuse	2020	Gakh et al	Substance use and misuse
۴۱	Antecedents and consequences of parental psychological control and autonomy support: The role of psychological basic needs	2019	Costa et al	Journal of social and personal relationships
۴۲	Parenting styles and metacognitions as predictors of cannabis use	2020	Brosnan, T., Kolubinski, D. C., & Spada, M. M.	Addictive behaviors reports
۴۳	The frequency of substance abuse tendency and its related factors among high school students in Divandarreh city, Iran, in year 2018	2019	Valizadeh et al	Chronic Diseases Journal
۴۴	Conduct disorder and attention-deficit/hyperactivity disorder as risk factors for prescription opioid use	2020	Wickens et al	Drug and alcohol dependence
۴۵	Developmental pathways of adolescent cannabis use: Risk factors, outcomes and sex-specific differences	2019	Hawes, S. W., Trucco, E. M., Duperrouzel, J. C., Coxe, S., & Gonzalez, R.	Substance use & misuse
۴۶	Threat responsiveness as a function of cannabis and alcohol use disorder severity	2019	Blair et al	Journal of child and adolescent psychopharmacology

جدول ۱: پژوهش‌های منتخب بر اساس الگوریتم و معیارهای ورود

ردیف	عنوان پژوهش	پژوهشگران	سال انتشار	محل انتشار
۴۷	Adolescents drug abuse in Hong Kong: Prevalence, Psychological correlates, and prevention	Cheung, Y., & Cheung, N. T.	2019	Journal of Adolescent Health
۴۸	Child maltreatment and the development of substance use and disorder	Cicchetti, D., Handley, E. D.	2019	Neurobiology of stress
۴۹	Early adolescent substance use in a national sample of Mexican youths: Demographic characteristics that predict use of alcohol, tobacco, and other drugs.	Vázquez et al	2019	Journal of Latinx Psychology
۵۰	Does peer pressure and sensation seeking differentially influence substance use for male versus female trauma-exposed youth	Eze, J. E., Chukwuorji, J. C., Idoko, S., & Ifeagwazi, C. M.	2020	Journal of Substance Use Psychology. Prevention Science
۵۱	Innovative Identification of Substance Use Predictors: Machine Learning in a National Sample of Mexican Children	Alejandro et al	2020	Drugs: Education, Prevention and Policy
۵۲	Prevalence and associated factors of binge drinking among high school students in Acapulco, Mexico: a cross-sectional study	A. Emigdio-Vargas, A. Morales-Pérez, N. Andersson	2022	International Journal of Mental Health and Addiction
۵۳	Parent Characteristics and Practices Classify Lifetime Substance Use Among Mexican Children	Alejandro et al	2021	Psychology. Addictive behaviors
۵۴	The influence of perceived parenting on substance initiation among Mexican children.	Alejandro et al	2019	US Preventive Services Task Force
۵۵	Prevention and cessation of tobacco use in children and adolescents: primary care interventions	Rockville, MD	2020	MMWR Morb Mortal Wkly Rep
۵۶	Notes from the field: e-cigarette use among middle and high school students—National Youth Tobacco Survey, United States, 2021	Park-Lee E, Ren C, Sawdey MD, et al	2021	MMWR Morb Mortal Wkly Rep
۵۷	Vital signs: tobacco product use among middle and high school students—United States, 2011–2018	Gentzke AS, Creamer M, Cullen KA, et al.	2019	Am J Drug Alcohol Abuse
۵۸	Comparison of drinking prevalence among Thai youth before and after implementation of the Alcoholic Beverage Control Act	Assanangkornchai S, et al.	2020	

۳۳۹
۳۳۹

۱۴۲ هندهم، شماره ۶۸، تابستان ۱۴۰۳
Vol. 17, No. 68, Summer 2023

جدول ۱: پژوهش‌های منتخب بر اساس الگوریتم و معیارهای ورود

ردیف	عنوان پژوهش	سال انتشار	پژوهشگران	محل انتشار
۵۹	Substance use among students in Thailand	2019	Chomsri P, et al.	J Ethn Subst Abuse
۶۰	Factors associated with different forms of alcohol use behaviors among college students in Bhutan: a cross-sectional study	2020	Dorji T, et al.	Subst Abuse Treat Prev Policy.
۶۱	The Prevalence of Binge Drinking and Alcohol-Related Consequences and their Relationship among Japanese College Students	2021	Kawaida K, et al	Tohoku J Exp Med

در قسمت مرور نظاممند حوزه تحقیق کلیه منابع علمی در دسترس در حوزه همبسته‌های مصرف مواد در دانش‌آموزان بررسی شد. به این شکل که با استفاده از روش هدفمند و انتخاب متون و استفاده از معیار اشباع نظری ۶۱ مقاله (۲۹ مقاله داخلی و ۳۲ مقاله بین‌المللی) بین بازه زمانی ۲۰۱۶ تا ۲۰۲۳ برای مقالات خارجی و برای مقالات داخلی بین بازه زمانی ۱۳۹۵ تا ۱۴۰۱ انتخاب و مورد تحلیل قرار گرفت. با توجه به این که حجم نمونه در این سطح از قبل قابل دستیابی نیست، بررسی و کنکاش متون و اسناد مرتبط به صورت گام به گام و به تدریج صورت گرفت و تسریح اشباع پیش رفت. در مرحله سوم به ارزیابی کیفیت مقالات پرداخته شد. در مرحله جستجو و انتخاب مقالات مناسب جهت یافتن مقالات آیتم‌های گوناگونی مانند: عنوان، چکیده، محتوا، دسترسی و کیفیت پژوهش ارزیابی شده است. در مرحله استخراج اطلاعات مقالات نام پژوهشگران، عنوان پژوهش، سال انتشار و... استخراج شده که در جدول شماره ۱ که پژوهش‌های منتخب در آن آورده شده قابل رویت است. معیارهای ورود مقالات به روش‌های متفاوت بررسی شد. این معیارها عبارت بود از زبان پژوهش، زمان انجام، روش تحقیق، حوزه مورد مطالعه، شرایط مورد مطالعه و نوع مطالعه که مبنای ارزیابی قرار گرفته شده است. مقالات به هر دو زبان انگلیسی و فارسی قابلیت ورود به پژوهش پذیرفته نشدند. مقالات قبل از سال‌های ۱۳۹۵ و ۲۰۱۶ برای ورود به پژوهش پذیرفته نشدند. تنها از مقالات با روش تحقیق کمی استفاده شد تا به درستی همبستگی‌ها در حوزه دانش‌آموزی اطمینان حاصل شود. همچنین از مقالات چاپ شده در مجلات معتبر استفاده شد و از ورود هر گونه نظر شخصی و یا مقاله

۳۴۰
340

۱۴۰۱-۱۳۹۵: میزان استخراج اطلاعات مقالات
۱۷، N0.698، S number ۲۰۲۳

نامعتبر جلوگیری به عمل آمد. در جدول شماره ۲ فراوانی مقاله‌های وارد شده به پژوهش پس از داوری گزارش و نمایش داده شده است. همسو با هدف تحقیق، کلید واژه‌هایی انتخاب شده است تا بهترین نتایج را در اختیار محققین قرار دهد و از ورود مقالات نامربوط جلوگیری شود. کلید واژه‌های جستجو عبارت بود از: مصرف مواد و دانش آموز، مواد و دانش آموز، اعتیاد و دانش آموز، گرایش به مصرف مواد در دانش آموز، مصرف مواد و مدرسه، اعتیاد در مدرسه.

جدول ۲: فراوانی مقاله‌های وارد شده به پژوهش پس از داوری

مقالات	بررسی یافت شده	بررسی محتوای از نظر	مقالات رد شده	بررسی رد شده از از نظر اطلاعات	مقالات رد شده از نظر عنوان	کل مقالات	کل مقالات رد شده	تعداد کل	تعداد
مقاله	چکیده	کلی	رد شده	رد شده از از نظر اطلاعات	نویسنده	رد شده	نهایی	چکیده	بررسی
۱۵۶	۱۴۲	۱۱۰	۳۲	۴۰	۶	۳	۸۱	۶۱	۶۱

همان طور که در جدول شماره ۲ قابل مشاهده است در هر مرحله از داوری تعدادی مقاله به لحاظ نداشتن ملاک‌های لازم برای ورود به پژوهش از چرخه بررسی حذف شدند. بیشترین فراوانی مقاله‌های رد شده از نظر محتوای مقاله و کمترین فراوانی مقالات رد شده از نظر اطلاعات نویسنده مقالات بوده است. جدول شماره ۴ کلید واژه‌های استفاده شده جهت جستجو و یافتن داده‌ها و مقالات معتبر را نشان می‌دهد.

درج‌دول شماره ۳ فراوانی مقالات استفاده شده به تفکیک نشریه‌ها و مجلات گزارش شده است.

جدول ۳: فراوانی مقالات وارد شده به پژوهش به تفکیک مجلات

درصد	فرارانی مقالات وارد شدۀ به پژوهش	عنوان نشریه
۱۹/۶۷	۱۰	اعتیادپژوهی
۱/۶۴	۱	تازه‌های علوم شناختی
۱/۶۴	۱	رویش روانشناسی
۱/۶۴	۱	سلامت اجتماعی
۱/۶۴	۱	مجله دانشگاه علوم پزشکی ایلام

جدول ۳: فراوانی مقالات وارد شده به پژوهش به تکیک مجلات

درصد	فراوانی مقالات وارد شدۀ به پژوهش	عنوان نشریه
۳/۲۸	۲	پژوهش‌های روانشناسی اجتماعی
۱/۶۴	۱	پیشرفت‌های نوین در علوم رفتاری
۱/۶۴	۱	فصلنامه روان‌شناسی مدرسه
۱/۶۴	۱	فصلنامه رفاه اجتماعی
۳/۲۸	۲	خانواده و پژوهش
۱/۶۴	۱	روانشناسی بالینی و شخصیت (دانشور رفتار)
۱/۶۴	۱	فصلنامه پژوهش‌های نوین روانشناسی
۱/۶۴	۱	فصلنامه روانشناسی کاربردی
۱/۶۴	۱	مطالعات و تحقیقات در علوم رفتاری
۱/۶۴	۱	دانش و پژوهش در روان‌شناسی کاربردی
۱/۶۴	۱	راهبردهای نو در روانشناسی و علوم تربیتی
۱/۶۴	۱	فرهنگ مشاوره و روان‌درمانی
۱/۶۴	۱	رشد آموزش مشاور مدرسه
۱/۶۴	۱	<i>Drug and alcohol review</i>
۱/۶۴	۱	<i>Morbidity and Mortality Weekly Report</i>
۳/۲۸	۲	<i>MMWR Surveillance Summaries</i>
۳/۲۸	۲	<i>Journal of Adolescent Health</i>
۱/۶۴	۱	<i>The journal of early adolescence</i>
۱/۶۴	۱	<i>Journal of psychoactive drugs</i>
۱/۶۴	۱	<i>Journal of drug and alcohol research</i>
۱/۶۴	۱	<i>Children and youth services review</i>
۱/۶۴	۱	<i>Frontiers in psychology</i>
۳/۲۸	۲	<i>Substance use and misuse</i>
۱/۶۴	۱	<i>Journal of social and personal relationships</i>
۱/۶۴	۱	<i>Addictive behaviors reports</i>
۱/۶۴	۱	<i>Chronic Diseases Journal</i>

۱۴۰۱، ۱۷، No. ۶۸، سالنامه اندیشه‌ها، ۲۰۲۳

۳۴۲

342

جدول ۳: فراوانی مقالات وارد شده به پژوهش به تفکیک مجلات

درصد	فراوانی مقالات وارد شدۀ به پژوهش	عنوان نشریه
۱/۶۴	۱	<i>Drugs: Education, Prevention and Policy</i>
۱/۶۴	۱	<i>Drug and alcohol dependence</i>
۱/۶۴	۱	<i>Journal of child and adolescent psychopharmacology</i>
۱/۶۴	۱	<i>Neurobiology of stress</i>
۱/۶۴	۱	<i>Journal of Latinx Psychology</i>
۱/۶۴	۱	<i>Prevention Science</i>
۱/۶۴	۱	<i>Prevention and Policy</i>
۱/۶۴	۱	<i>International Journal of Mental Health and Addiction</i>
۱/۶۴	۱	<i>Addictive behaviors</i>
۱/۶۴	۱	<i>MMWR Morb Mortal Wkly Rep</i>
۱/۶۴	۱	<i>Am J Drug Alcohol Abuse</i>
۱/۶۴	۱	<i>J Ethn Subst Abuse</i>
۱/۶۴	۱	<i>Subst Abuse Treat Prev Policy</i>
۱/۶۴	۱	<i>Tohoku J Exp Med</i>

۳۴۳
343

۱۴۰۲ تابستان ۹۸، شماره ۶۸، هندهم، Vol. 17, No. 68, Summer 2023

در جدول فوق فراوانی مقالات وارد شده به پژوهش به تفکیک مجلات گزارش شده است. مشاهده می شود بیشترین مقالات وارد شده به پژوهش متعلق به مجله اعتیاد پژوهی است و پس از آن مجلات پژوهش های روانشناسی اجتماعی، خانواده و پژوهش، Substance „Journal of Adolescent Health“ MMWR Surveillance Summaries use and misuse بیشترین تعداد مقالات را به خود اختصاص دادند. در تحلیل داده های کیفی مستخرج از مقالات، ۵ مقوله و ۲۲ مفهوم و ۳۳۲ کد استخراج شد که مفاهیم بنا بر ارتباط مفهومی و معنایی ذیل مقوله های دسته بندی شده اند. موارد در جدول شماره ۴ الی ۸ قابل مشاهده است. در جدول شماره ۴ سطوح مقولات، مفاهیم و کدهای استخراج شده برای همبسته های روان شناختی مصرف مواد در دانش آموزان گزارش شده است.

جدول ۴: سطوح همبسته‌های روانشناختی مصرف مواد در دانش آموزان

مقولة	مفهوم سطح اول	مفهوم سطح دوم	فرافواني	در صد	کد (حوزه اثربخشی)
همبسته‌های مولفه‌های روانشناختی روانی	ابعاد شناختی و نگرشی	نگرش شکست، نگرش رکود و بازندگی، انعطاف‌ناپذیری روانشناختی، بی‌هنگاری، افکار آشفته‌ساز، بیگانگی، آگاهی ناکافی از اثرات مشکل‌ساز، تروماهای دوران کودکی، فقدان حل مسئله، باورهای فراشناختی منفی، منع کنترل، استناد بیرونی، طرحواره‌های ناساز گار اولیه، استحقاق، بی‌اعتمادی، تحریف‌های شناختی، سبک تفکر، تاب آوری ضعیف، ادراک از حمایت پایین، نگرش به مواد مخدر، استعداد اعتیاد، نشخوار فکری، چشم‌انداز زمان، غفلت، راهبردهای مقابله‌ای روانی، حرمت خود پایین، بی‌کفایتی، درک خطر پایین، اعتماد به نفس پایین، بی‌ارزشی، انتظارات پیامد، گذشته - گرایی، عدم ارضای نیازهای روانشناختی، تفکر انتقادی پایین، ضعف در خودآگاهی، خود کار آمدی پایین، افکار پارانوئیدی، اجتناب شناختی، سوگیری	۳۸	۴۰/۸۶	
۳۴۴	۳۴۴				
۱۴۰۱۷، No. ۶۸، سال ۱۴۰۰، ایام‌پژوهی اسلامی	۱۴۰۱۷، No. ۶۸، سال ۱۴۰۰، ایام‌پژوهی اسلامی				

جدول ۴: سطوح همبسته‌های روانشناختی مصرف مواد در دانش آموزان

مفهوم	مفهوم سطح اول مفهوم سطح دوم	فرافوایی در صد	کد (حوزه اثربخشی)
خلقی، جو عاطفی ادراک شده، سرشت‌های			
عاطفی-هیجانی، حساسیت به پردازش			
حسی، احساس طرد، نگرانی، بلاکلیفی،			
حال گرایی، لذت طلبی			
برانگیختنگی رفاري، قلدری، اهمال کاري، ۱۳/۹۸	بعد رفتاري	برخاشگري، بزهکاري، جستجوگري	۱۳
مصرف، اعتیادپذيری، خودکشی،			
خودجرحی، رفتارهای پرخطر،			
خودنانوان‌سازی، تکانشگری حرکتی،			
جسمانی‌سازی،			
سرشت و منش، تازگی‌طلبی، خود	بعد شخصیتی	جهتدهی، رگهای شخصیت، ویژگی	۲۰/۴۳
شخصیتی روان‌نزنندی و گشودگی به تجربه،			
هویت سردرگم / اجتنابی، سبک دلستگی			
اجتنابی، صفات تاریک شخصیت،			
خودشیفتگی، ماکیاول‌گرایی، جامعه‌ستیزی،			
مزاج، صفات شخصیتی سایکوپاتیک،			
رسیک‌پذیری، هیجان‌خواهی، ویژگی‌های			
انحرافی شخصیت، سیستم‌های مغزی			
رفتاري، بازداری			
جمع کل کدها	۹۳	۱۰۰	۱۷

در جدول فوق مقولات، مفاهیم و کدهای استخراج شده برای همبسته‌های روان‌شناختی مصرف مواد در دانش آموزان گزارش شده است. مشاهده می‌شود همبسته‌های روان‌شناختی مصرف مواد در دانش آموزان در چهار محور (بعد شناختی، هیجانی، رفتاری و شخصیتی) استخراج و شناسایی شده است. مجموع کدهای استخراج شده در این مقوله ۹۳ کد بود. این مقوله نشان می‌دهد که بعد روان‌شناختی می‌تواند

پیش‌بینی کننده مصرف مواد در دانش‌آموزان باشد. به عنوان مثال اسلام پناه و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهش خود نشان دادند طرح‌واره‌های ناسازگار اولیه در دانش‌آموزان بر خطرپذیری اعتیاد رابطه مستقیم، و به واسطه تنظیم هیجانی بر خطرپذیری اعتیاد اثر غیرمستقیم داشته است؛ علاوه بر این، تحمل پریشانی و تنظیم هیجانی بر خطرپذیری اعتیاد تاثیر مستقیم دارد. در جدول شماره ۵ سطوح همبسته‌های خانوادگی مصرف مواد در دانش‌آموزان شناسایی و گزارش شده است.

جدول ۵: سطوح همبسته‌های خانوادگی مصرف مواد در دانش‌آموزان

همبسته‌های خانوادگی	مولفه‌های خویشاوندی	بعاد مرتب با الگوهای فردی، الگوهای ارتباطی سلطه‌گر، فقدان و درون	مفهوم سطح اول	مفهوم سطح دوم	مفهومله	فرآوانی	کد (حوزه اثربخشی)	درصد
خانوادگی	خویشاوندی	الگوهای مذاکره ناکارآمد، فقدان مهارت بین فردی، الگوی ارتباطی آشفته، جو عاطفی ضعیف، فقدان مشارکت در تصمیم‌گیری‌ها، فقدان هماهنگی، روابط نامطلوب خانوادگی، عدم پیوستگی به خانواده، مدل‌های ارتباطی اجتناب متقابل و مدل موقع/کاره‌گیر، فقدان حل مسئله و ابراز عواطف ضعیف	جهت‌گیری همنوایی، ارتباط موثر ضعیف،	جهت‌گیری همنوایی، ارتباط موثر ضعیف،	خانوادگی	۲۸/۵۷	۱۶	۱۴۰/۷۰۵
خانوادگی	والدین	مثبت سازی و روابط فرازنشویی، خیانت، گرایش‌های ذوقی و گستاخی، اعتیاد والدین، تعارضات زناشویی، تشویق به مصرف، روابط ضعیف والدین، فقدان همسویی در تربیت، شیوه‌های اشتباه سرپرستی، پدر و مادر وابسته به مواد، نظارت والدینی کمتر، سبک‌های سهل-گیرانه مفرط، فقدان شرکت در فعالیت‌های ورزشی و تفریحی، فقر والدین، عدم آگاهی والدین از نیازها و خواسته‌های فرزندانشان، کم توجهی والدین به فرزندان، چشم انداز منفی، مصرف مشروبات توسط خانواده، نگرش مثبت	اعتدال مرتب با	اعتدال مرتب با	اعتدال مرتب با	۳۷/۰۵	۲۱	۱۴۰/۷۰۵

جدول ۵: سطوح همبسته‌های خانوادگی مصرف مواد در دانشآموزان

مفهوم سطح دوام اول	مفهوم سطح درصد	کد (حوزه اثربخشی) فرافتنی	والدین به مواد مخدر، میزان تحصیلات والدین، شغل والدین
ابعاد مرتبط با پیوند و معنویت ضعیف والدین، فقدان معنا، جو عاطفی عملکرد کلی ضعیف، ارتباط، پاسخدهی خانواده رفاری، فقدان حمایت والدینی، تاب آوری ادراک شده خانواده پایین، انعطاف ناپذیری، جو عاطفی ادراک شده از خانواده مخدوش، زمان باهم بودن پایین، احساس تنهایی در خانواده، احساس نایمنی در کانون خانواده، سهولت دسترسی به فرصت‌های نامشروع، عوامل استرس‌زای خانوادگی، مثلث‌سازی منفی، پشتیبانی، مثلث‌سازی با فرزند، فرزندپروری، زندگی در ساختارهای تک والدی	۱۹ ۳۳/۹۳	۳۳/۹۳	والدین به مواد مخدر، میزان تحصیلات والدین، شغل والدین
جمع کل کدها	۵۶	۱۰۰	۳۴۷

در جدول فوق مقولات، مفاهیم و کدهای استخراج شده برای همبسته‌های خانوادگی مصرف مواد در دانشآموزان گزارش شده است. مشاهده می‌شود همبسته‌های خانوادگی مصرف مواد در دانشآموزان در سه محور (الگوهای ارتباطی، ابعاد والدین، جو عاطفی خانواده)، استخراج و شناسایی شده است. مجموع کدهای استخراج شده در این مقوله ۵۶ کد بود. این مقوله نشان می‌دهد که ابعاد خانوادگی می‌تواند پیش‌بینی کننده مصرف مواد در دانشآموزان باشد. به عنوان مثال گروند (۱۴۰۱) در پژوهشی تحت عنوان مدل‌یابی ساختاری الگوهای ارتباطی خانواده و نارسایی کنش‌های اجرایی با گرایش به رفتارهای پرخطر (مصرف مواد مخدر، سیگار کشیدن و مصرف الکل): نقش واسطه‌ای اضطراب کروننا نشان داد نارسایی کنش‌های اجرایی بر گرایش به رفتارهای پرخطر تأثیر مستقیم و

به واسطه‌ی اضطراب کرونا بر گرایش به رفتارهای پر خطر تأثیر غیر مستقیم دارد. جهت‌گیری گفت و شنود بر گرایش به رفتارهای پر خطر اثر مستقیم نداشت، اما به واسطه اضطراب کرونا بر گرایش به رفتارهای پر خطر اثر غیر مستقیم داشت. جهت‌گیری همنوایی اثر مستقیم و اثر غیر مستقیم از طریق اضطراب کرونا بر گرایش به رفتارهای پر خطر نداشت. علاوه بر این، اضطراب کرونا بر گرایش به رفتارهای پر خطر دارای اثر مستقیم بود. در جدول شماره ۶ سطوح همبسته‌های تحصیلی مصرف مواد در دانش‌آموزان شناسایی و گزارش شده است.

جدول ۶: سطوح همبسته‌های تحصیلی مصرف مواد در دانش‌آموزان

ردیف	درصد	فرافرمانی	کد (حوزه اثربخشی)	مفهوم سطح اول	مفهوم سطح دوم	مفهوم	
۳۵/۱۹	۱۹			بی‌لذتی، نامیدی تحصیلی، تنفس، شرم مرتبط با تحصیل، اضطراب امتحان، خستگی تحصیلی، استرس تحصیلی، هیجان‌های تحصیلی، فرسودگی	هیجان‌های مرتبط با تحصیل انگیزه‌گی تحصیلی، احساس شکست تحصیلی، فقدان حس موقعیت، فقدان رضامندی تحصیلی، احساس ناتوانی تحصیلی، بی‌هنگاری تحصیلی، هوش هیجانی پایین، فراشناخت پایین، عوامل استرس زای تحصیلی	مولفه‌های هیجان‌های ادراکی از و یادگیری تحصیل و مدارسه	همبسته‌ های تحصیلی
۲۹/۶۳	۱۶			پیوند ضعیف با مدرسه، عدم دسترسی به اهداف مشروع تحصیلی، عدم انتخاب گری، فقدان مشاور در مدرسه، عدم توجه به نیازهای آموزشی، ارتباط ناکارآمد با مدیر و معاون، رابطه عاطفی مختل با معلم، دفعات مردودی، عملکرد تحصیلی ضعیف، جو عاطفی و اجتماعی ضعیف مدرسه، موقعیت مکانی مدرسه، عدم تعهد به مدرسه، سیاست‌های مدرسه در رابطه با مواد	ابعاد مرتبط با مدرسه	۳۴۸ 348	

۳۴۹	۱۰۰	۵۴	گروه‌ها جمع کل کدها
۳۵/۱۹	۱۹		
			اضطراب مدرسه، انتقال بین مقطعی، ارتباط با مدرسه روابط ضعیف دانش آموزان، روابط ضعیف دانش آموزان و معلمان فرسته‌های آموزشی نابرابر، دوستان مصرف کننده، گروه‌های دوستی پرخطر، پیوند افتراقی، نمایش خود در ابعاد مرتبط با گروه، فشار همسالان، تجربه مشترک، روابط بین فردی قدرت طلبی، نیاز به دیده شدن، کمال - در مدرسه گرایی، ضعف در دوست‌یابی، تقویت اعتماد به نفس از دست رفته، اضطراب اجتماعی در بین دوستان، ترس از ارزیابی‌های منفی، حمایت از رفشارهای مصرف، باور و نگرش مثبت گروهی از مصرف، سهولت دسترسی در

در جدول فوق مقولات، مفاهیم و کدهای استخراج شده برای همبسته‌های تحصیلی مصرف مواد در دانش آموزان گزارش شده است. مشاهده می‌شود همبسته‌های تحصیلی مصرف مواد در دانش آموزان در سه محور (هیجان‌های تحصیلی، ابعاد مدرسه، روابط بین فردی در مدرسه) استخراج و شناسایی شده است. مجموع کدهای استخراج شده در این مقوله ۵۴ کد بود. این مقوله نشان می‌دهد که ابعاد تحصیلی می‌تواند پیش‌بینی کننده مصرف مواد در دانش آموزان باشد. به عنوان مثال عینی و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهشی تحت عنوان پیش‌بینی گرایش به مصرف مواد مخدر براساس خودبیگانگی تحصیلی، هیجان‌های تحصیلی منفی و خود کارآمدی عمومی در دانش آموزان نشان دادند گرایش به مصرف مواد مخدر با خودبیگانگی تحصیلی و هیجان‌های تحصیلی منفی رابطه مثبت و معنادار و با خود کارآمدی عمومی رابطه منفی و معناداری در دانش آموزان داشت. خودبیگانگی تحصیلی، هیجان‌های تحصیلی منفی و خود کارآمدی عمومی ۶۲ درصد از

واریانس گرایش به مصرف مواد مخدر در دانشآموزان را پیش‌بینی کردند. در جدول شماره ۷ سطوح همبسته‌های اجتماعی مصرف مواد در دانشآموزان شناسایی و گزارش شده است.

جدول ۷: سطوح همبسته‌های اجتماعی مصرف مواد در دانشآموزان

ردیف	فرافوایی	کد (حوزه اثربخشی)	مفهوم سطح اول	مفهوم سطح دوم	مفهوم سطح اول	مفهوم سطح دوم	مقوله
۲۹/۴۱	۱۵	تایید اجتماعی مصرف در گروههای همسو، فقدان آگاهی‌های عمومی، فقدان توانمندی‌های اجتماعی فرد_اجتماع با جامعه	روانی_اجتماعی، کمبود محتوای آموزشی اثربخش، فقدان برنامه‌های رسانه‌ای کارآمد، فقدان پاسخگو کردن قانونی مناسب، یادگیری اجتماعی، تقلید و الگوگری، فقدان وسایل تفریحی و رفاهی کارآمد، فقدان حمایت اجتماعی، ضعف ساختاری نهادهای اجتماعی کننده، طرد اجتماعی، انگک و برچسب زدن، درونی نشدن هنجارهای اجتماعی، موقعیت مکانی آلدود	همبسته‌های مولفه‌های ابعاد مرتب	تایید اجتماعی مصرف در گروههای همسو، فقدان آگاهی‌های عمومی، فقدان توانمندی‌های اجتماعی فرد_اجتماع با جامعه	روانی_اجتماعی، کمبود محتوای آموزشی اثربخش، فقدان برنامه‌های رسانه‌ای کارآمد، فقدان پاسخگو کردن قانونی مناسب، یادگیری اجتماعی، تقلید و الگوگری، فقدان وسایل تفریحی و رفاهی کارآمد، فقدان حمایت اجتماعی، ضعف ساختاری نهادهای اجتماعی کننده، طرد اجتماعی، انگک و برچسب زدن، درونی نشدن هنجارهای اجتماعی، موقعیت مکانی آلدود	۳۵۰
۴۵/۳۱	۲۳	ابعاد مرتب احساس آنرمی، احساس محرومیت نسبی، بین فردی احساس انزواج اجتماعی، گرایش به همسالان، باورهای عامیانه در ادبیات شفاهی، سرمایه اجتماعی منفی، دوستان ناباب، کنجهکاوی، توهمند از افراد وابسته به مواد، نارسایی‌های معاشرت با افراد وابسته به مواد، نارسایی‌های اجتماعی، ضعف در مهارت نه گفتن، جرات ورزی ضعیف، هوش اخلاقی ضعیف، ترس از صمیمیت، شکست عاطفی و عشقی، بهزیستی اجتماعی پایین، عاطفه منفی، فاجعه‌سازی، ملامت دیگران، مشکلات بین فردی، ادراک سریار بودن	ابعاد مرتب احساس آنرمی، احساس محرومیت نسبی، بین فردی احساس انزواج اجتماعی، گرایش به همسالان، باورهای عامیانه در ادبیات شفاهی، سرمایه اجتماعی منفی، دوستان ناباب، کنجهکاوی، توهمند از افراد وابسته به مواد، نارسایی‌ای معاشرت با افراد وابسته به مواد، نارسایی‌ای اجتماعی، ضعف در مهارت نه گفتن، جرات ورزی ضعیف، هوش اخلاقی ضعیف، ترس از صمیمیت، شکست عاطفی و عشقی، بهزیستی اجتماعی پایین، عاطفه منفی، فاجعه‌سازی، ملامت دیگران، مشکلات بین فردی، ادراک سریار بودن	۳۵۰			

جدول ۷: سطوح همبسته‌های اجتماعی مصرف مواد در دانشآموزان

متوله	مفهوم سطح اول	مفهوم سطح سطح دوم	فرافواني	کد (حوزه اثربخشی)	بعاد مرتبط	وضعیت اقتصادی_اجتماعی خانواده، فقر
۲۵/۴۹	۱۳					
						اجتماعی و والدین، اشتغال همزمان با تحصیل، تعارض نقش،
						اقتصادادی استقلال مالی زود هنگام، پایگاه اجتماعی ضعیف، احساس تنهایی اجتماعی، در جاماندگی، والدین مرتکب جرم، پذیرش اجتماعی ضعیف،
						تعلق پذیری ضعیف، مقایسه اجتماعی، پسخوراند اجتماعی، بی‌نظمی اجتماعی ادراک شده
۱۰۰	۵۱					جمع کل کدها

در جدول فوق مقولات، مفاهیم و کدهای استخراج شده برای همبسته‌های اجتماعی مصرف مواد در دانشآموزان گزارش شده است. مشاهده می‌شود همبسته‌های اجتماعی مصرف مواد در دانشآموزان در سه محور (بعاد جامعه، ابعاد بین‌فردي، وضعیت اقتصادی اجتماعی) استخراج و شناسایي شده است. مجموع کدهای استخراج شده در این مقوله ۵۱ کد بود. این مقوله نشان می‌دهد که ابعاد اجتماعی می‌تواند پیش‌بینی کننده مصرف مواد در

دانشآموزان باشد. به عنوان مثال نتایج تحقیقات نشان داده است عوامل مختلف اجتماعی - جمعیتی و اجتماعی-اقتصادادی نقش مهمی در مصرف مواد در دانشآموزان متوسطه دارد (گرنگ و همکاران، ۲۰۲۰). یافته‌های پژوهشی دیگر مشخص کرده است فشار همسالان بیشترین تأثیر را بر مصرف مواد داشته و از دلایل اصلی استفاده از این مواد بوده است (اویکورو و همکاران، ۲۰۲۱). در جدول شماره ۸ سطوح همبسته‌های تعدیل کننده مصرف مواد در دانشآموزان شناسایي و گزارش شده است.

۳۵۱
351

۳۵۱
351
۱۴۰۲۸۶۸۹۷، شماره ۶۸، تابستان ۱۴۰۲، Vol. 17, No. 68, Summer 2023

جدول ۸: سطوح همبسته‌های تعدیل کننده مصرف مواد در دانش‌آموزان

ردیف	کد (حوزه اثربخشی)	فرموده	مفهوم سطح	مفهوم سطح	مفهوم سطح	مفهوم سطح	مفهوم سطح	مفهوم سطح	مفهوم سطح	مفهوم سطح	مفهوم سطح	مفهوم سطح	
۴۸/۷۲	۳۸	تاب آوری، ذهن آگاهی، شفقت به خود، احساس خود کارآمدی، عزت نفس، احساس ارزشمندی، اعتماد به نفس، بهزیستی ذهنی، تنظیم شناختی هیجان، مسئولیت پذیری، منبع کنترل درونی، خودکنترلی، حمایت اجتماعی ادراک شده، انعطاف-پذیری، ارضای بنیادین روان‌شناختی، سرسرخنی روان‌شناختی، تحمل ابهام، هوش هیجانی، راهبردهای مقابله‌ای مساله‌مدار، توافق‌پذیری، وظیفه‌شناسی، سلامت معنوی، معنای زندگی، تحول مثبت، عاطفه-مثبت، تمرکز مجلد بر برنامه‌ریزی، ارزیابی مجلد مثبت، تعداد طبقات، تمرکز مجلد مثبت، خوش‌بینی، دلستگی ایمن، چالش با افکار منفی، تحمل آشفتگی، کنترل تکانه، بهزیستی معنوی، آگاهی از طرحواره، سرمایه روان‌شناختی	اععاد فردی- کننده	مولفه‌های ابعاد فردی- روانشناختی	اععاد فردی- روانشناختی								
۱۹/۲۳	۱۵	نظرارت والدینی، کنترل والدینی، درخواست والدینی، خانوادگی ارتباطی جهت‌گیری گفت و شنود، حمایت خانوادگی، توجه به نیازهای فرزند، سبک فرزندپروری مقتدرانه، کیفیت زندگی، جو عاطفی خانواده، کار کرد خانواده، سطوح صمیمیت خانواده، سطح سلامت خانواده، انسجام خانواده، روابط عاطفی والدین، نظام ارزشی خانواده	ابعاد	ابعاد	ابعاد	ابعاد	ابعاد	ابعاد	ابعاد	ابعاد	ابعاد	ابعاد	
۱۱/۵۴	۹	پایداری در برابر تأثیرات همسالان، سازگاری اجتماعی، رفتار اجتماعی، وضعیت اجتماعی و اقتصادی، سرمایه اجتماعی و فرهنگی، حمایت اجتماعی ادراک شده از جانب دوستان، مشارکت اجتماعی، شناخت اجتماعی، مهارت‌های اجتماعی	اجتماعی	اجتماعی	اجتماعی	اجتماعی	اجتماعی	اجتماعی	اجتماعی	اجتماعی	اجتماعی	اجتماعی	

۳۵۲

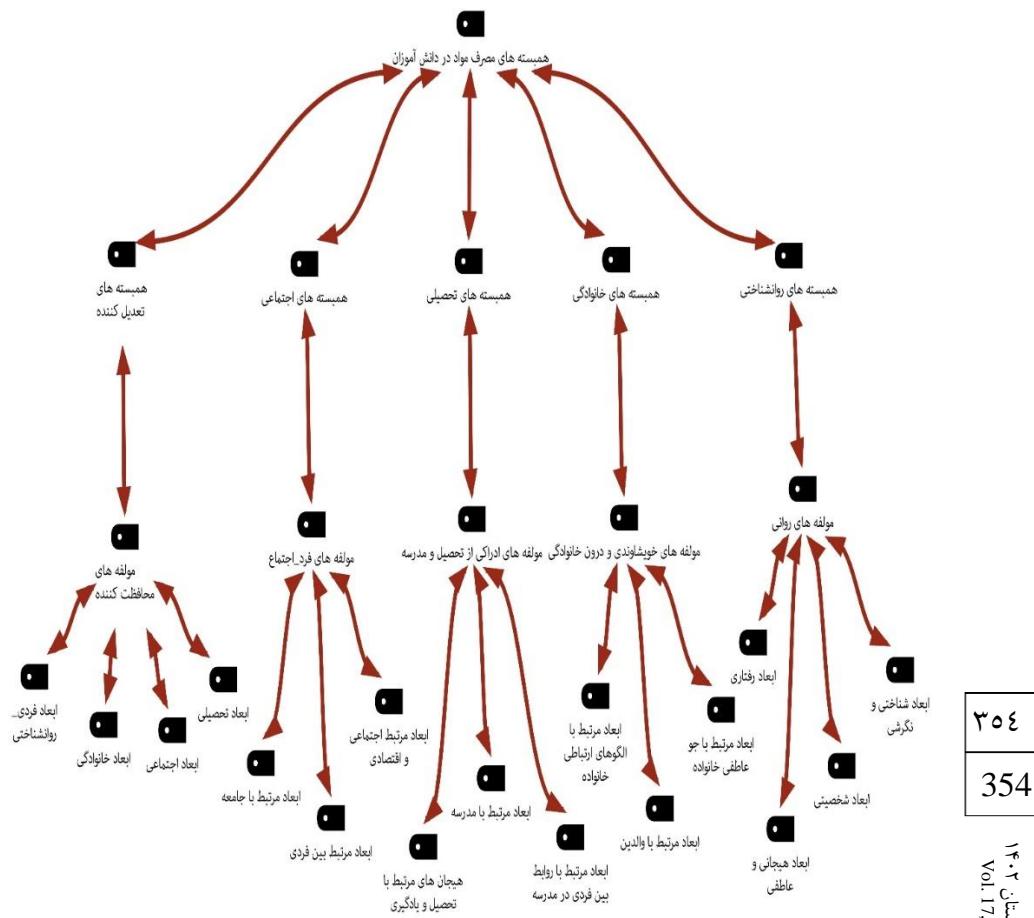
352

۱۴۰۱۰۱۷، No. ۶۸، سال ۱۴۰۲، پژوهش‌های انسان‌سنجی

۲۰/۵۱	۱۶	بعد تحصیلی دسترسی به اهداف مشروع شغلی، غرور، امیدواری تحصیلی، لذت از تحصیل، جهت‌گیری اهداف، باورهای خودکارآمدی تحصیلی، جو آموزشی حمایت‌کننده، تصمیم‌گیری تحصیلی، کارکردهای اجرایی، درگیری تحصیلی، خودتنظیمی تحصیلی، فرهنگ مدرسه
۱۰۰	۷۸	جمع کل کدها

در جدول فوق مقولات، مفاهیم و کدهای استخراج شده برای همبسته‌های تعدیل کننده مصرف مواد در دانش‌آموzan گزارش شده است. مشاهده می‌شود همبسته‌های تعدیل کننده مصرف مواد در دانش‌آموzan در چهار محور (فردی، خانوادگی، اجتماعی و تحصیلی) استخراج و شناسایی شده است. مجموع کدهای استخراج شده در این مقوله ۷۸ کد بود. این مقوله نشان می‌دهد که بعد تعديل کننده می‌تواند پیش‌بینی کننده مصرف مواد در دانش‌آموzan باشد. به عنوان مثال ناصری (۱۴۰۱) در پژوهش خود نشان داد تاب آوری، کارکرد خانواده، تحول مثبت، ابراز وجود، هوش اخلاقی، خودتنظیمی، تحمل آشتگی، عزت نفس، خودآگاهی هیجانی و ... از جمله عوامل تعديل کننده و محافظت کننده در برابر مصرف مواد در نوجوانان ایرانی بود.

میزان شاخص کاپا بین صفر تا یک می‌باشد و هر مقدار میزان این شاخص به عدد ۱ نزدیک‌تر باشد نشان دهنده مطلوبیت و میزان توافق بین رتبه‌دهنده‌گان می‌باشد. ضریب کاپای به دست آمده در این تحقیق ۰/۸۶۹ می‌باشد که از مقدار قابل قبول برای اعلام توافق (۰/۶) بالاتر است. بنابراین نتیجه فرضیه استقلال داشتن کدهای به دست آمده رد می‌شود و کدهای به دست آمده از پایایی برخوردار می‌باشد. در مرحله آخر این تحقیق یافته‌های به دست آمده از مراحل پیموده شده در قالب یک مدل ارائه شده است که این مدل در شکل شماره ۱ قابل مشاهده می‌باشد.

شکل ۱: مدل نهایی سطوح همبسته‌های مصرف مواد در دانش‌آموزان

بحث و نتیجه گیری

این پژوهش با هدف کشف و استخراج همبسته‌های مصرف مواد در دانش‌آموزان در شواهد تجربی ۲۰۱۶ تا ۲۰۲۳ انجام شد. نتایج نشان داد همبسته‌های مصرف مواد در ۵ مقوله قابل بررسی است که عبارت است از: همبسته‌های روان‌شناختی، همبسته‌های خانوادگی، همبسته‌های تحصیلی، همبسته‌های اجتماعی و همبسته‌های تعديل کننده. یکی از یافته‌های پژوهش مرتب با همبسته‌های روان‌شناختی است. این یافته با نتایج پژوهش‌های زارعی (۱۴۰۱) مبنی بر اثرات افسردگی بر مصرف مواد در دانش‌آموزان نوجوان، پورمحسنی و همکاران (۱۴۰۱) مبنی بر نقش صفات شخصیتی سایکوپاتیک و

پرخاشگری در گرایش به مصرف مواد دانش آموزان، اسلام پناه و همکاران (۱۳۹۸) مبني بر خطرپذيری نوجوانان ايراني در زمينه اعتياد بر اساس طرح وارههای ناسازگار، چمنی و سجاديان (۱۳۹۸) مبني بر اثرات اضطراب، غفلت، قلدری و نشخوار فكري بر اعتيادپذيری دانش آموزان، قلیزاده، احمدی و قلیزاده (۱۳۹۷) مبني بر اثرات دلبيستگی نايمن بر اعتيادپذيری دانش آموزان، مهانويك و همکاران (۲۰۲۰) مبني بر درك کم خطر از اثرات مضر، و باورهای مثبت در مورد مصرف با خطر مصرف دانش آموزان دبيرستانی، سيد و همکاران (۲۰۲۲) مبني بر شادي طلي در مصرف مواد دانش آموزان همسو است. همان طور که در پژوهش های فوق بيان شد عوامل متفاوت روان شناختي در پيش بيني مصرف مواد در دانش آموزان سهيم هستند و اين عوامل را نمي توان صرفا در يك دسته بندی روان شناختي قرار داد. زيرا ابعاد روانی انسان شامل حوزه های شناختي، هيجانی، رفتاري، شخصيتی و ... است. لذا برای تبیین این موضوع می توان از تئوري منطقی و هيجانی اليس^۱ (۲۰۰۱) استفاده کرد. اليس معتقد است که نوع تفکر و نوع نگرش و باور افراد در گير مصرف مواد آنها را به مصرف مجدد مواد می کشاند و يا اين توان را دارد که آنها را برای هميشه از مصرف باز دارد. همچنين طبق نظریه تحریر خود که توسط پترايتيس، فلاي و ميلر^۲ (۱۹۹۵) تدوين شده است، می توان گفت که عزت نفس و احساس ارزشمندي در افراد يك عامل پيش بيني كننده و تبیین كننده مصرف مواد در افراد و به خصوص دانش آموزان است. با توجه به شواهد تجربی ذکر شده و تئوري های مطرح عامل های روان شناختي و ذهنی يك مؤلفه مهم در پيش بيني مصرف مواد در دانش آموزان در سنين مدرسه و بحران نوجوانانی است که پژوهش های بيشتر را در اين زمينه طلب می کند.

يکي ديگر از يافته های پژوهش مرتبط با همبسته های خانوادگی است. اين يافته با نتایج پژوهش های قيصری و همکاران (۱۴۰۰) مبني بر اثرات سطوح انگيزه پايان و المدين در رفتار مصرف مواد دانش آموزان، استاد رحيمي و همکاران (۱۴۰۰) مبني بر الگوهای ارتباطی خانواده و گرایش به اعتياد در دانش آموزان، سليماني، ميرديريكوند، ويس کرمي

و قره ویسی (۱۳۹۷) مبنی بر کارکرد خانواده و گرایش به اعتیاد در دانشآموزان، رشیدی، محسنی و گل محمدیان (۱۳۹۶) مبنی بر جو عاطفی خانواده و ادراک فرزندپروری در مصرف مواد، سانتا- آریاس و همکاران (۲۰۲۱) مبنی بر مولفه‌های خانوادگی تعارض و مصرف مواد در دانشآموزان، گرا و همکاران (۲۰۲۰) مبنی بر سطوح آموزش والدین و مصرف مواد، مهانوویک و همکاران (۲۰۲۰) مبنی بر زندگی در ساختارهای تک والدی یا خانوادگی متفاوت، سیگار کشیدن والدین و اجازه والدین به نوشیدن الکل و مصرف مواد در دانشآموزان، سید و همکاران (۲۰۲۰) مبنی بر داشتن یکی از اعضای خانواده وابسته به مواد و طلاق والدین و مصرف مواد در دانشآموزان همسو است. این یافته را می‌توان با تئوری تعامل خانواده بروک، بروک، کوردون، ویتمن و چن^۱ (۱۹۹۰) تبیین کرد. براساس این دیدگاه نظری پروسه دلبستگی بین مادر و فرزند مستلزم رعایت اصولی مانند حفظ ارزش‌های مورد پذیرش والدین، مراقبت توان با نوازش از جانب والدین و پدر و مادر، سازگاری روانی و ذهنی مراقبت کننده و ارائه کنترل متعادل والدینی است. بر طبق این دیدگاه افرادی که به مصرف مواد گرایش پیدا می‌کنند معمولاً پدر و مادر در تعامل با آن‌ها مهربانی و عطفوت کافی از خود ابراز نکرده‌اند و سیستم نظارتی مطلوبی را در تعاملات بین فردی و خانوادگی دارانمی‌باشند. این دیدگاه بر پویایی فرزندان و والدین در دوره‌های زندگی و نقش آن در تمایل نوجوان به مصرف مواد مخدر تأکید دارد و نشان می‌دهد که چگونه نبود حمایت والدین می‌تواند به تعلق خانوادگی پایین، مشکلات شخصیتی، ارتباط با همسالان مصرف کننده مواد و مصرف مواد متنه شود.

یک دیگر از یافته‌های تحقیق مرتبط با همبسته‌های تحصیلی است. این یافته با نتایج پژوهش‌های وطن دوست، خان محمدی، صادقی و محمدزاده (۱۴۰۱) مبنی بر اضطراب مدرسه و گرایش به مواد، قیصری و همکاران (۱۴۰۰) مبنی بر جو نامطلوب آموزشگاه، آموزش‌های نامطلوب در آموزشگاه، همسالان و دوستان نامناسب و وجود قوانین معیوب در آموزشگاه و مصرف مواد در دانشآموزان، عینی و همکاران (۱۳۹۹) مبنی بر نقش

1. Brook, Brook, Gordon, Whiteman & Chen

خود بیگانگی تحصیلی و هیجان‌های تحصیلی منفی در پیش‌بینی گرایش به مصرف مواد مخدر، احمدی، طولابی و ایالاتلو (۱۳۹۹)، مبنی بر اثرات اهمال کاری تحصیلی و گرایش به مصرف مواد در دانش آموزان، ذهبيون و حسيني سلطان نصیر (۱۳۹۵) مبنی بر تعهد به مدرسه و گرایش به اعتیاد، پارک، لی، کیم، جو و چا^۱ (۲۰۲۲) مبنی بر پیشرفت تحصیلی پایین و مصرف مواد، گاخ، کوگنور، آسومو و واندرستلت^۲ (۲۰۲۲) مبنی بر غیبت از مدرسه و مصرف مواد در دانش آموزان، گرنگ و همکاران (۲۰۲۰) مبنی بر نقش مولفه‌های آموزشی و مصرف مواد در دانش آموزان همسو است. این یافته را می‌توان با تئوری یادگیری اجتماعی – شناختی بندورا^۳ (۱۹۸۶) تبیین کرد. این الگوی نظری تأکید دارد که فرد باورهای خود را در مورد مواد مخدر و مصرف آن از والدین و دوستان نزدیک و اشخاص نزدیک به زندگی با او که با آنها تعامل دارد می‌گیرد. این تئوری فرض بر این دارد که فرد در حین ارتباط با اشخاصی که مواد مصرف می‌کنند دو باور کارکردی را در ارزش‌های موجود، درونی می‌کند که زمینه را برای مصرف مواد مخدر در وی مهیا می‌کند. نخستین باور این است که مشاهده الگوهای که مصرف کننده هستند، مستقیماً سبب به وجود آمدن انتظار پیامد در اشخاص می‌شود که به معنای اعتقاد آن‌ها در مورد آثار بی‌درنگ اجتماعی، شخصی و جسمانی مصرف مواد است و دومین باور این‌که با مشاهده دوستانی که الكل یا مواد مصرف می‌کنند تا آرام شوند و یا دیدن همسالانی که برای رسیدن به راحتی در روابط بین فردی مواد مصرف می‌کنند، باور فرد را در مورد پیامد مصرف مواد تعیین می‌کند (بندورا، ۱۹۸۶).

یکی دیگر از یافته‌های تحقیق مرتبط با همبسته‌های اجتماعی است. این یافته با نتایج پژوهش‌های هزاریان و همکاران (۱۴۰۰) مبنی بر سازگاری اجتماعی و مصرف مواد، نریمانی، رجب پور، احمدی، یاقوتی زرگر و رستم اوغلی (۱۳۹۵) مبنی بر اختلال در کارکرد اجتماعی و مصرف مواد در دانش آموزان، اکبری، سراج زاده، زمانی مقدم و رشیدی (۱۳۹۵) مبنی بر اثرات آنومی و پایگاه اجتماعی بر مصرف مواد، عرب (۱۳۹۶)

1. Park, Lee, Kim, Joo & Cha
2. Gakh, Coughenour, Assoumou &
Vanderstelt

3. Bandura

مبنی بر نگرش به رفتارهای بزهکارانه و مصرف مواد در دانشآموزان همسو است. این یافته را می‌توان با تئوری خود کنترلی هیرشی و گادفرسون^۱ (۲۰۰۱) تبیین کرد. این اصل تاکید دارد که علت بی‌تعهدی افراد به قواعد اجتماعی و تمایل به مشکلات اجتماعی نظیر مصرف مواد فاصله گستردۀ بین آرزوهای فرد و مهیا نشدن شرایط کافی برای دسترسی به آنها است. زمانی که شرایط لازم برای افراد جهت تحقق اهداف و آرزوها یاشان کافی نباشد سبب نارضایتی آنها می‌شود و افراد سعی در شناسایی روش‌های دیگری برای تحقق این اهداف و آرزوها داشته باشند و یا با رفتارهایی نظیر مصرف مواد تا حدی تنش حاصل از ناکامی خود را تسکین بخشنند. در این دیدگاه تبیین می‌شود افرادی که امیدها و اهداف تحصیلی یا شغلی آنها به دلیل شرایط نامساعد تربیتی و شغلی، رو به ناکامی می‌گذارند، نسبت به اجتماع و ارزش‌های آن تعهدشان را از دست می‌دهند و بیشتر به سوی ناهنجاری‌های اجتماعی مانند مصرف مواد تشویق می‌شوند (هیرشی و گادفرسون، ۲۰۰۱).

آخرین یافته پژوهش مرتبط با همبسته‌های تتعديل کننده است. این یافته با نتایج پژوهش‌های ناصری (۱۴۰۱) مبنی بر کشف عوامل محافظت کننده از مصرف مواد در دانشآموزان، زینالی و شریفی (۱۳۹۶) مبنی بر پیشرفت تحصیلی و پیشگیری از مصرف در دانشآموزان همسو است. همچنین شواهد و تئوری‌های بیان شده تا این جا آشکار کرده است که مجموعه‌ای از عوامل روانی، اجتماعی، خانوادگی و تحصیلی می‌تواند افراد و دانشآموزان را در برابر آسیب‌های مرتبه با مصرف مواد محافظت کند. به عنوان مثال یافته‌ها نشان داده وضعیت اجتماعی-اقتصادی، آموزش والدین، ارتباط با مدرسه و منابع فردی فرهنگی اجتماعی در آسیب‌پذیری دانشآموزان در برابر مصرف مواد مخدّر مؤثر است (گرا و همکاران، ۲۰۲۰). همچنین نتایج تحقیق دیگری نشان داده است عوامل مختلف اجتماعی-جمعیتی، اجتماعی-اقتصادی، فناوری، آموزشی، محیطی و روانی نقش مهمی در مصرف مواد و پیشگیری از آن در دانشآموزان متوسطه دارد (گرنگ و همکاران، ۲۰۲۰) که می‌توان با برنامه‌ریزی‌های علمی و مبتنی بر تجربه به تقویت عوامل محافظت کننده مصروف می‌داد، دانشآموزان را باری دساند.

دراین تحقیق محدودیتی که مانع جدی بر سر راه و فرآیند پژوهش باشد گزارش نمی شود. براساس یافته های پژوهش پیشنهاداتی ارائه می شود: دسترسی و توجه بیشتر به خدمات روان شناختی و فراهم کردن فرصت های درمانی ارزان و بیمه محور برای دانش آموز نیازمند درمان و یا در معرض خطر، فراهم کردن فرصت های آموزشی از طریق رسانه های عمومی و یا آموزش والدین برای آگاه سازی نسبت به تبعات روانی و اجتماعی مصرف مواد دانش آموزان، کمک به دانش آموزان در معرض خطر از طریق مداخله های مبتنی بر محیط مدرسه و تربیت مشاوران خبره تربیتی و آموزشگاهی جهت مداخلات فوری، آگاهی های اجتماعی از طریق سیاست گذاری های اجتماعی و یا آموزشی برای تقویت روحیه پیروی از ارزش های جامعه محور برای دانش آموزان، ایجاد مشوق های مالی و تحصیلی برای دانش آموزان مصرف کننده جهت گرفتن درمان، آگاهی از تبعات قانونی مصرف مواد دانش آموزان در مدارس، پیگیری های مدد کارانه از دستگاه های حمایتی مانند بهزیستی برای کمک به دانش آموزانی که دچار آسیب های اجتماعی مانند مصرف مواد والدین و یا طلاق والدین هستند.

۳۵۹
359

منابع

- احمدی، صدیقه؛ طولابی، سعید و ایلانلو، حسین (۱۳۹۹). پیش‌بینی گرایش به سوء‌صرف مواد در دانش آموزان پسر متوسطه دوم منطقه ۱۲ تهران بر اساس میزان تابآوری و اهمال کاری تحصیلی در سال تحصیلی ۱۳۹۶-۱۳۹۷. *مجله دانشگاه علوم پزشکی اراک*، ۱(۲۳)، ۱۰۸-۱۱۷.
- استاد رحیمی، احمد و فتحی، ایت الله (۱۴۰۰). نقش الگوهای ارتباطی خانواده و فرهنگ مدرسه در گرایش به اعتیاد در دانش آموزان. *فصلنامه اعتیادپژوهی*، ۱۵(۵۹)، ۲۷۵-۲۹۲.
- اسلام پناه، محمدرضا؛ مهدیان، حسین و جاجرمی، محمود (۱۳۹۸). بررسی برآش مدل خطرپذیری نوجوانان ایرانی در زمینه اعتیاد با تأکید بر کار کرد خانواده و طرح واره های ناسازگار، تحمل پریشانی و تنظیم هیجان. *فصلنامه اعتیادپژوهی*، ۱۳(۵۴)، ۶۷-۹۰.
- افضلی، رسول؛ صرامی، حمیدرضا؛ رحمانی، حامد و رحمانی اصل، محمد (۱۳۹۶). ارزیابی میزان اثربخشی اقدامات رسانه ای در مبارزه با مواد مخدر در ایران. *فصلنامه علمی اعتیادپژوهی*، ۱۱(۴۲)، ۳۰-۹.

اکبری، یونس؛ سراج زاده، سیدحسین؛ زمانی مقدم، مسعود و رشیدی، جمال (۱۳۹۵). عوامل اجتماعی مرتبط با مصرف مواد مخدر در بین دانشجویان (مطالعه موردي دانشجویان ۱۸-۲۷ ساله دانشگاه خوارزمی). *مطالعات راهبردی ورزش و جوانان*، ۱۵(۳۲)، ۲۰۷-۲۲۱.

پورمحسنی کلوری، فرشته و نیک سرشت، مهسا (۱۴۰۱). بررسی نقش صفات شخصیتی سایکوپاتیک و پرخاشگری در گرایش به مصرف مواد دانشآموزان دارای نشانه‌های اختلال سلوک. *فصلنامه اعتیادپژوهی*، ۱۶(۶۳)، ۲۲۳-۲۴۴.

چمنی، نسرین و سجادیان، ایلاناز (۱۳۹۸). رابطه علی اضطراب، نشخوار فکری، غفلت، روابط با همسالان و قدری با آمادگی به اعتیاد. *فصلنامه اعتیادپژوهی*، ۱۳(۵۱)، ۲۱۹-۲۴۰.

خانه کشی، علی؛ خانمحمدی اطاوسرا، ارسلان و ملکیان، صدیقه (۱۳۹۶). رابطه بی ثباتی هیجانی، رفتار جامعه‌پسند و پرخاشگری با آمادگی به اعتیاد دانشآموزان پسر مقطع متوسطه. *پژوهش‌های روانشناسی اجتماعی*، ۷(۲۸)، ۱۲۳-۱۴۵.

ذهبيون، شهلا و حسیني سلطان نصیر، محبوبه سادات (۱۳۹۶). مدل تأثیر علی سبک فرزندپروری و الگوهای ارتباطی خانواده، تعهد به مدرسه و حرمت خود در آمادگی اعتیاد دانشآموزان دختر دوره متوسطه شهر آبادان. *دانش و پژوهش در روان‌شناسی کاربردی*، ۱۸(۱)، ۱۰۰-۱۰۹.

رشیدی، علیرضا؛ محسنی، زهراسادات و گل محمدیان، محسن (۱۳۹۶). نقش جو عاطفی خانواده، ادراک شیوه فرزندپروری، الگوهای ارتباطی خانواده و ادراک حمایت اجتماعی (خانواده) در پیش‌بینی سوء‌صرف مواد روان‌گردان صنعتی دانشجویان. *فصلنامه اعتیادپژوهی*، ۱۱(۴۱)، ۱۰۳-۱۲۳.

زارعی، سلمان (۱۴۰۱). تعارض زناشویی والدین و گرایش به سوء‌صرف مواد نوجوانان: نقش تعديل‌کننده افسردگی و ذهن‌آگاهی. *فصلنامه اعتیادپژوهی*، ۱۶(۶۳)، ۲۴۵-۲۶۶.

زینالی، علی و شریفی، حسن پاشا (۱۳۹۶). عوامل خطر و محافظت کننده سوء‌صرف الکل و مواد در نوجوانان. *مجله مطالعات علوم پزشکی*، ۲۸(۱۲)، ۷۷۰-۷۸۲.

سلیمانی، مجید؛ میردیکوند، فضل الله؛ ویس کرمی، حسنعلی و قره ویسی، سمیرا (۱۳۹۷). نقش میانجی گرایانه ابراز وجود در ارتباط میان کارکرد خانواده و گرایش به اعتیاد. *فصلنامه اعتیادپژوهی*، ۱۲(۵۰)، ۱۳۷-۱۵۴.

۳۶۰
360

عبدالحمدی، کریم؛ محمدزاده، علی و غدیری صورمان آبادی، فرهاد (۱۴۰۱). اثربخشی توانبخشی شناختی رایانه‌ای بر ارتقاء بازداری پاسخ و حافظه کاری در نوجوانان دارای گرایش به مصرف مواد. *فصلنامه اعتیادپژوهی*، ۱۶(۶۶)، ۷۱-۹۰.

عرب، علی (۱۳۹۶). رابطه امید به زندگی، نگرش به رفتار بزهکارانه و تجربه مصرف مواد مخدر در دانشآموزان پسر دوره دوم متوسطه مدارس شیرآباد و مرکز شهر زاهدان. *مجله مطالعات روانشناسی تربیتی*، ۲۸(۱۴)، ۱۴۹-۱۶۸.

علیزاده، ابراهیم و دهقان نیری، طیبه (۱۳۹۵). پیش‌بینی ابعاد نگرش مثبت به مواد مخدر در دانشآموزان نوجوان: تحلیل رگرسیون چند متغیره و رگرسیون چند گانه. *فصلنامه اعتیادپژوهی*، ۱۰(۳۷)، ۵۹-۷۴.

عینی، سانا؛ ترابی، نعمه؛ عبادی، متینه و کرمانی، علی (۱۳۹۹). پیش‌بینی گرایش به سوءصرف مواد مخدر براساس خودبیگانگی تحصیلی، هیجان‌های تحصیلی منفی و خودکارآمدی عمومی در دانشآموزان. *فصلنامه اعتیادپژوهی*، ۱۴(۵۶)، ۷۹-۱۰۰.

قره داغی، شکرالله؛ یحیی زاده پیرسایی، حسین؛ ذکایی، محمد سعید و آقابخشی، حبیب (۱۴۰۱). فهم و شناخت مسائل و نیازهای نوجوانان وابسته به مواد محرک. *فصلنامه اعتیادپژوهی*، ۱۶(۶۶)، ۲۲۲-۱۹۳.

قلی زاده، مظفر؛ احمدی، لادن و قلی زاده، زیبا (۱۳۹۷). رابطه علی دلبستگی نایمن و هوش اخلاقی با آمادگی به اعتیاد با میانجیگری هیجان خواهی در دانشآموزان پسر. *فصلنامه اعتیادپژوهی*، ۱۲(۴۵)، ۲۸۰-۲۶۵.

قیصری، زهراء؛ صاحبدل، حسین و ابراهیم پور، مجید (۱۴۰۰). مطالعه کیفی عوامل زمینه‌ساز خانوادگی و آموزشگاهی رفتار پرخطر مصرف مواد در دانشآموزان. *فصلنامه اعتیادپژوهی*، ۱۵(۶۲)، ۱۲-۲۲۵.

گراوند، هوشنگ (۱۴۰۱). مدل‌یابی ساختاری الگوهای ارتباطی خانواده و نارسایی کنش‌های اجرایی با گرایش به رفتارهای پرخطر (صرف مواد مخدر، سیگار کشیدن و مصرف الکل): نقش واسطه‌ای اضطراب کرونا. *مطالعات روان‌شناسی بالینی*، ۱۲(۴۷)، ۹۵-۱۳۴.

مشمول حاجی آقا، صمد و ابوالقاسمی، عباس (۱۳۹۵). مقایسه خطرپذیری و تحریف شناختی در دانشآموزان با و بدون گرایش به اعتیاد. *فصلنامه اعتیادپژوهی*، ۱۰(۴۰)، ۱۰۳-۱۱۲.

ناصری، اسماعیل (۱۴۰۱). همبسته‌های پیش‌بین مصرف مواد در دختران نوجوان ایرانی. پژوهشنامه زنان، ۱۳(۳۹)، ۲۲۳-۲۴۳.

نریمانی، محمد؛ رجب پور، مجتبی؛ احمدی، عذر؛ یاقوتی زرگر، حسن و رستم‌اوغلی، زهرا (۱۳۹۵). بررسی میزان شیوع و عوامل مرتبط با سوء‌صرف مواد در بین دانش‌آموزان متوسطه شهر سمنان. روان‌شناسی مدرسه و آموزشگاه، ۵(۴)، ۱۳۲-۱۴۵.

وطن دوست، علی؛ خان محمدی، ارسلان؛ صادقی، جمال و محمدزاده، رجیلی (۱۴۰۱). نقش میانجیگر اضطراب مدرسه و کنترل هیجانی در رابطه بین نیازهای اساسی روان‌شناختی با گرایش به مصرف مواد مخدر. مجله علوم روان‌شناختی، ۲۱(۱۱۷)، ۱۸۷۹-۱۸۹۴.

هزاریان، صفائی‌الله؛ بختیارپور، سعید؛ پاشا، رضا؛ عسگری، پرویز و حافظی، فریبا (۱۴۰۰). رابطه بین عملکرد خانواده و نگرش به مواد مخدر با میانجیگری سازگاری اجتماعی در دانش‌آموزان. فصلنامه اعتیاد‌پژوهی، ۱۵(۵۹)، ۱۳۹-۱۵۶.

References

- Alinsky, R. H., Hadland, S. E., Quigley, J., & Patrick, S. W. (2022). Recommended terminology for substance use disorders in the care of children, adolescents, young adults, and families. *Pediatrics*, 149(6), 20-36.
- Allen, E. B., Michelson, C. D., O'Donnell, K. A., Bagley, S. M., Earlywine, J., & Hadland, S. (2020). 18. Training in adolescent substance use and opioid misuse in us pediatric residency programs: A national survey. *Journal of adolescent health*, 66(2), 10-22.
- Bandura, A., & National Inst of Mental Health. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*. Prentice-Hall, Inc.
- Brook, J. S., Brook, D. W., Gordon, A. S., Whiteman, M., & Chen, P. (1990). The psychosocial etiology of adolescent drug use: A family interactional approach. *Genetic, social and general psychology monographs*, 2, 116-135.
- Ellis, A. (2001). *Overcoming destructive beliefs, feelings, and behaviors: New directions for Rational Emotive Behavior Therapy*. Prometheus Books.
- Gakh, M., Coughenour, C., Assoumou, B. O., & Vanderstelt, M. (2020). The relationship between school absenteeism and substance use: An integrative literature review. *Substance use and misuse*, 55, 491-502.
- Gandara-Loe, J., Ortúñoz-Lizarán, I., Fernández-Sánchez, L., Alió, J. L., Cuenca, N., Vega-Estrada, A., & Silvestre-Albero, J. (2018). Metal-organic frameworks as drug delivery platforms for ocular therapeutics. *ACS applied materials & interfaces*, 11(2), 1924-1931.

۳۶۲
362

۱۴۰۱، ۱۷، N۶۸، S۶۳، ۲۰۲۳
۱۴۰۱، ۱۷، N۶۸، S۶۳، ۲۰۲۳

- Gerra, G., Benedetti, E., Resce, G., Potente, R., Cutilli, A., & Molinaro, S. (2020). Socioeconomic status, parental education, school connectedness and individual socio-cultural resources in vulnerability for drug use among students. *International journal of environmental research and public health*, 17(4), 1306-1315.
- Gurung, S., Kafle, S., Dhungel, B., Adhikari, N., Thapa Shrestha, U., Adhikari, B., & Ghimire, P. (2020). Detection of OXA-48 gene in carbapenem-resistant Escherichia coli and Klebsiella pneumoniae from urine samples. *Infection and drug resistance*, 2311-2321.
- Hatchel, T., & Marx, R. (2018). Understanding intersectionality and resiliency among transgender adolescents: Exploring pathways among peer victimization, school belonging, and drug use. *International journal of environmental research and public health*, 15(6), 1289-1300.
- Kohlmeier, G. M. (2019). *Study of the impact of adolescent perceived parenting traits on the development of borderline, narcissistic, and histrionic personality disorders based on Millon's biopsychosocial theory*. Doctoral dissertation, Adler University.
- Larimer, M. E., Kilmer, J. R., & Lee, C. M. (2005). College student drug prevention: A review of individually-oriented prevention strategies. *Journal of drug issues*, 35(2), 431-456.
- Mehanović, E., Virk, H. K., Akanidomo, I., Pwajok, J., Prichard, G., Van Der Kreeft, P., & Unplugged Nigeria Coordination Group. (2020). Correlates of cannabis and other illicit drugs use among secondary school adolescents in Nigeria. *Drug and alcohol dependence*, 206, 107-127.
- Park, W. H., Lee, J., Kim, H. J., Joo, K. I., & Cha, H. J. (2022). Sutureless full-thickness skin grafting using a dual drug-in-bioadhesive coacervate. *Chemical engineering journal*, 446, 137-162.
- Petraitis, J., Flay, B. R., & Miller, T. Q. (1995). Reviewing theories of adolescent substance use: Organizing pieces in the puzzle. *Psychological Bulletin*, 117(1), 67–86. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.117.1.67>
- Rogers, P. J. (2017). Food and drug addictions: Similarities and differences. *Pharmacology biochemistry and behavior*, 153, 182-190.
- Sandelowski, M., Barroso, J., & Voils, C. I. (2007). Using qualitative metasummary to synthesize qualitative and quantitative descriptive findings. *Research in nursing & health*, 30(1), 99-111.
- Santana-Arias, R., George, T. S., Padron-Salas, A., Sanjuan-Meza, X. S., Landeros-Olvera, E. A., & Cossio-Torres, P. E. (2021). The relationship between density of drug outlets, crime hot spots and family factors on the consumption of drugs and delinquent behaviour of male adolescent Mexican students. *Social science & medicine*, 279, 113-125.
- Steinman K. J. (2005). Drug selling among high school students: related risk behaviors and psychosocial characteristics. *The Journal of adolescent*

۳۶۲
363

پژوهش‌های شناختی،
شمایل، تابستان ۱۴۰۲،
Vol. 17, No. 68, Summer 2023

- health : official publication of the Society for Adolescent Medicine*, 36(1), 71.e1–71.e18. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2003.12.012>
- Syed, W., Iqbal, A., Siddiqui, N. A., Mothana, R. A., & Noman, O. (2022). Attitudes and associated demographic factors contributing towards the abuse of illicit drugs: a cross-sectional study from health care students in Saudi Arabia. *Medicina*, 58(2), 322-340.
- Umukoro, E. K., Eduviere, A. T., Ahama, E. E., Moke, E. G., Edje, K. E., Omorodion, L. I., & Ovigue, C. (2021). Substance abuse: Awareness and attitude among secondary school students in Sapele, Nigeria. *Journal of applied sciences and environmental management*, 25(3), 347-351.
- Wilson, L., Szigeti, A., Kearney, A., & Clarke, M. (2018). Clinical characteristics of primary psychotic disorders with concurrent substance abuse and substance-induced psychotic disorders: A systematic review. *Schizophrenia research*, 197, 78-86.
- Wong, I. C., Camilleri-Novak, D., & Stephens, P. (2003). Rise in psychotropic drug prescribing in children in the UK: an urgent public health issue. *Drug safety*, 26, 1117-1118.
- Hirschi, T., & Gottfredson, M. R. (2001). Self-control theory. *Explaining criminals and crime*, 81-96.

۳۶۴
364

Correlates of Substance Use among Students: A Meta-Synthesis of Empirical Evidence from 2016 to 2023

Seyyed Mehdi Sarkeshikiyan¹, Farzaneh Razaghizade², Faezeh Mehranizade³, Mahboobeh Dastani⁴

Abstract

Objective: The present study aimed to discover and extract the correlates of substance use among students in experimental evidence from 2016 to 2023. **Method:** The current study was applied and qualitative, which was conducted using meta-synthesis method. The scope of this study was research articles between 2016 and 2023 for international research and 2016 to 2022 for Iranian research. By using a purposeful approach and until reaching saturation and using the integration approach and Sandelowski and Barroso's meta-synthesis method (2007), 156 articles were selected and after the evaluation criteria, 61 articles were finally selected. Qualitative data in the form of categories, concepts, and codes were analyzed and implemented and analyzed in Maxqda 18 software. **Results:** The results showed that psychological (cognitive, emotional, behavioral, and personality dimensions), family (communicative patterns, parental dimensions, family emotional atmosphere), academic (academic excitement, school dimensions, interpersonal relationships at school), social (community dimensions, interpersonal dimensions, socioeconomic status), and modulating (individual, family, social, and academic) correlates were related to students' substance use in empirical evidence. The value of Kappa index in this research was 0.89. **Conclusion:** According to the extracted dimensions, it is necessary to design interventions, and plan and implement educational, therapeutic, and social policies in a systematic way to reduce substance use among students.

Keywords: Substance use, Students, Addiction, Meta-synthesis

۱۸
۱۸

سال هفدهم، شماره ۶۸، تابستان ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 68, Summer 2023

-
1. Corresponding Author: Ph.D., Department of Educational Psychology, Islamic Azad University, Rudehen Branch, Rudehen, Iran. Email: mehdikiyan110@gmail.com
  2. MA, Department of Clinical Psychology, Islamic Azad University, Qom Medical Sciences Unit, Qom, Iran.
  3. MA, Department of Clinical Psychology, Islamic Azad University, Qom Medical Sciences Unit, Qom, Iran.
  4. Assistant Professor, Department of Psychology, Shahab Danesh University, Qom, Iran.